

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Přirozená práva a vznik státu u Hobbese a Locka

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Filip Dvořák**
Osobní číslo: **H22393**
Studijní program: **B0223A100005 Filosofie**
Specializace: **Filosofie**
Téma práce: **Přirozená práva a vznik státu u Hobbesa a Locka**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

V této práci se budu věnovat přirozeným právům a koncepci státu u Thomase Hobbesa a Johna Locka. Přirozené právo je pro oba myslitele základním stavebním prvkem společnosti, na němž je vystavena jejich koncepce státu.

Hobbesův a Lockův pohled na původ a funkci přirozených práv je rozdílný, až opačný. Podle Hobbesa je přirozený stav válečným stavem, kde každý má přirozené právo na svůj život a tedy má právo dělat vše, aby přežil. Stát tedy vzniká společenskou smlouvou, v níž lidé odevzdávají svá přirozená práva státu, který zajistí mír a pořádek.

Podle Locka mají lidé v přirozeném stavu rozumový přístup k bohem daným předpisům přirozeného zákona. Základními předpisy tohoto zákona respektování práva ostatních na svobodu, majetek a život. Podle obou autorů vzniká stát společenskou smlouvou, ale zatímco pro Locka má stát úlohu chránit zákony, které jsou lidem přirozeně přístupné, v Hobbesově teorii stát zákony teprve utváří.

V otázce státu se Locke přiklání k tomu, že stát je odpovědný lidem a když není správný, tak ho mohou svrhnout. Hobbes se naopak přiklání ke koncepci absolutistické moci, kde má stát neomezenou moc. Oproti Hobbesovi má Locke pozitivnější pohled na svět, kde existuje určitý přirozený řád, podle kterého všechno funguje. Hobbes má naopak spíše negativní pohled a navrhuje radikální řešení, tedy téměř absolutní moc vládce nad poddanými. Je sporné kdo z nich se více blíží pravdě. Dalo by se říci, že Locke je lehce naivní a Hobbes až moc radikální.

Cílem práce je porovnat přístupy obou myslitelů rozborem jejich nejdůležitějších politických spisů, tedy *Leviathana* u Thomase Hobbesa a *Druhého pojednání o vládě* u Johna Locka.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Hobbes, T., J. Chotaš, Z. Masopust, a M. Barabas (ed.). *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil K. Berka. *Knihovna novověké tradice a současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2009.

Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1992.

Wood, M. E., *The Origin of Capitalism*. London: Verso, 2017.

Bagby, L. M. *Hobbes's Leviathan: reader's guide*. London: Continuum, 2007.

Kelly, P. J. *Locke's Second treatise of government: a reader's guide*. London: Continuum, 2007.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Václav Sklenář, Ph.D.**
Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. června 2024**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem Přírozená práva a vznik státu u Hobbese a Locka jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15. 6. 2025

Filip Dvořák v.r.

PODĚKOVÁNÍ

Velice děkuji svému vedoucímu práce, panu Mgr. Václavovi Sklenáři, Ph.D., za odborný přístup, konzistentní podporu a za pozitivní motivaci při psaní. Jeho aktivní přístup, a především trpělivost byly pro průběh mého psaní zásadní a velice si toho vážím. Vzdávám mu velkou poklonu, protože mi byl velkou oporou.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá koncepcí přirozených práv a státu u Thomase Hobbesa a Johna Locka. Cílem práce je porovnat jejich přístupy prostřednictvím analýzy klíčových děl – *Leviathan* a *Druhé pojednání o vládě*. Práce se zaměřuje na rozdíly v pojetí přirozeného stavu, společenské smlouvy a role státu. Zatímco Hobbes chápe přirozený stav jako stav války a obhajuje absolutní moc státu, Locke vychází z existence přirozeného zákona a zdůrazňuje odpovědnost státu vůči občanům. Analýza ukazuje, že oba myslitelé představují odlišné, ale zásadní přístupy k otázce legitimacy moci a práv jednotlivce.

KLÍČOVÁ SLOVA

absolutismus, majetek, přirozené právo, přirozený stav, přirozený zákon, společenská smlouva, stát, svoboda, zákon přírody

TITLE

Natural Rights and the Emergence of State in Hobbes and Locke

ANNOTATION

This bachelor thesis focuses on the concept of natural rights and the state in the political philosophies of Thomas Hobbes and John Locke. The aim of the thesis is to compare their approaches through an analysis of their major works – *Leviathan* and *Two Treatises of Government*. The thesis examines their differing views on the state of nature, the social contract, and the role of the state. While Hobbes sees the state of nature as a state of war and advocates for absolute authority, Locke emphasizes natural law and the accountability of the state to its citizens. The analysis reveals that both thinkers offer fundamentally different yet essential perspectives on the legitimacy of power and individual rights.

KEYWORDS

absolutism, property, natural right, state of nature, natural law, social contract, state, freedom, law of nature

OBSAH

Úvod.....	8
1 Thomas Hobbes	9
1.1 Přírozený stav	9
1.2 Přírozené zákony a přírozená práva.....	11
1.2.1 Rozdíl mezi zákonem a právem.....	11
1.2.2 Základní a druhý zákon přírody.....	11
1.3 Úmluvy a přírozený stav.....	14
1.3.1 Třetí zákon přírody a spravedlnost	15
1.4 Autorita	16
1.4.1 Osoba	16
1.4.2 Autorita neboli suverén.....	17
1.5 Společenská smlouva a stát.....	17
1.5.1 Stát vzniklý ustavením.....	19
1.5.2 Práva suveréna plynoucí z ustavení	20
1.5.3 Nedělitelnost práv suveréna.....	22
1.5.4 Druhy vlád	23
1.5.5 Nástupnictví jako udržení monarchie	24
2 John Locke.....	26
2.1 Přírozený stav	26
2.2 Vznik státu	28
2.2.1 První společnosti.....	30
2.2.2 Výslovný a tichý souhlas	32
2.3 O společnosti.....	33
2.4 Stav válečný a otroctví.....	35
2.5 Vlastnictví.....	38
3 Srovnání teorií obou autorů	41
3.1 Přírozený stav	41
3.2 Přírozený zákon vs Zákon přírody.....	41
3.3 Přírozená práva	42
3.4 Válečný stav.....	42
3.5 Vznik státu a společenská smlouva	43
3.6 Společenská smlouva.....	43
Použitá literatura	46

Úvod

Tato práce se zabývá analýzou přirozených práv a vzniku státu podle Thomase Hobbesa a Johna Locka. Hobbes a Locke jsou jedni z nejvýznamnějších myslitelů jejich doby, především v politické filozofii. Oba tito myslitelé nabídli odlišný pohled na přirozenost člověka a jeho přirozená práva, a tudíž i odlišné pojetí vzniku státu s odlišným cílem. Cílem této práce je důkladné představení teorií obou autorů, počínaje pochopením člověka a jeho přirozenosti, přirozeného stavu, dále přirozených práv, až po společenskou smlouvu a stát, a následně porovnání obou teorií. Klíčovými prvky u obou autorů jsou rozum, svoboda a bezpečnost. Tyto prvky jsou jedny z mála, avšak jsou základními kameny vedoucími k legitimitě politické moci. Tato práce vychází z primárních textů, kterými jsou Hobbesův *Leviathan* a Lockovo *Druhé pojednání o vládě*. První kapitola se zabývá Thomase Hobbesem a jeho pojetím přirozeného práva a státu, druhá Johnem Lockem a třetí kapitola je věnována porovnání obou autorů.

1 Thomas Hobbes

1.1 Přirozený stav

Přirozený stav, který Hobbes popisuje, je stav, kde si jsou lidé rovni. Rovnost mezi lidmi se nezakládá na jednotlivých vlastnostech, jako síla nebo bystrost. Zakládá se na poměru vlastností dvou libovolných lidí, na základě čehož si jsou schopni navzájem ublížit. Každý každému je stejným nebezpečím. V čem jsou si lidé ještě rovnější, je domýšlivost o sobě samém. Hobbes píše: „Svůj vlastní důvtip vidí přímo před sebou, důvtip jiných je jim však vzdálen.“¹ Znamená to, že lidé jsou sebestřední, je to vlastnost myslí všech lidí. Podle Hobbese z rovnosti lidí plyne, že všichni mají stejnou naději dosáhnout stejných cílů. Mezi základní cíle patří sebezáchova. Hobbes upozorňuje, že jakmile mají lidé stejný cíl, tak se stávají nepřáteli. Vypadá to dost nepravděpodobně, jelikož lidé mířící za stejným cílem se spojují. Avšak zde se jedná o cíl sebezáchovy a jelikož každý je každému nebezpečím, tak tohoto cíle dosáhne člověk tak, že zamezí v dosažení tohoto cíle druhému. Zdrojem konfliktu plynoucího ze společného cíle, tedy sebezáchovy, je nedostatečná přítomnost potřebných zdrojů na přežití. Člověk bude loupit a zabíjet pro svoji záchranu, musí však očekávat takovéto jednání i od jiných, i od svých blízkých, prostě od všech. V reálnější podobě to bude stejně fungovat i mezi rodinami a klany. Stává se z toho destruktivní smyčka. Na základě cíle sebezáchovy vzniká v přirozeném stavu nedůvěra. Podle Hobbese se člověk musí naučit tyto věci předvídat a všechny lidi ovládnout. Tuto nebezpečnou situaci však může zhoršit ještě jedna věc, to jest člověk prahnoucí po moci. Jsou to lidé, kteří zachází o mnoho dál, nestačí jim jen sebezáchova, chtějí moc. Ostatní lidé se podle těchto lidí musí zařídit a podle nich se chovat, tedy očekávat po moci prahnoucí lidi a začít jednat stejně jako oni. Podle Hobbese je tohle jednání v přirozeném stavu dovoleno, lidé zde mají právo na sebezáchovu a nevyskytuje se zde žádná větší síla nebo systém, který by lidi omezil.

Hobbes nachází tři hlavní příčiny sporů: soupeření, nedůvěřivost a touhu po slávě. Soupeření je dychtivost po penězích, po zisku. Nedůvěřivost je způsobena sebezáchovou, kvůli bezpečnosti. Touha po slávě je touha po uznání od druhých, tedy lidé půjdou do konfliktu kvůli věcem jako je reputace, odlišný názor, podceňování a dalším „maličkostem“, napadajícím jejich hrdost.

¹ HOBBS, Thomas, CHOTAŠ, Jiří; MASOPUST, Zdeněk a BARABAS, Marina (ed.). *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Knihovna novověké tradice a současnosti. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 87.

Laurie Bagby uvádí, že právě „touha po slávě“ je pro Hobbesa dost důležitou a nežádoucí vlastností. Z pohledu Hobbesovy tehdejší situace, kdy byla občanská válka, byla podle jeho názoru hlavní příčinou „hrdost“, která vedla lidi do sporů. Podle Hobbesa je potřeba aby se vláda proti takovéto hrdosti ozbrojila.²

Pro Hobbesa je „přirozený stav“ stavem „válečným“. Je to stav, kde lidé bojují každý proti každému. Pro Hobbesa je zde velice důležitým pojmem „čas“. Čas válečný je vždycky, kdy není jistý opak, tedy neznamená to, že lidé musí přímo bojovat. Znamená to, že když není jistý mír, lidé se připravují, jsou v napětí, žijí v nejistotě, to jest stav válečný. Pro Hobbesa je stav válečný velice smutný, popisuje ho jako čas, kdy se lidstvo nikam neposouvá, kdy přichází jenom strach a žádné jiné možnosti. Člověk se musí spolehnout jen na sebe. Všechny pozitivní vývoj lidstva, věda a růst neexistují. „A život člověka je osamělý, ubohý, ošklivý, zvířecí a krátký.“³

Důležitou věcí v Hobbesově stavu války je, že zde neexistuje „spravedlnost“ a „nespravedlnost“, „správnost“ a „nesprávnost“. Aby tyto pojmy mohly být validní a vůbec možné, musí existovat „obecná moc“. Nelze tedy říct, že se někdo zachoval nespravedlivě, jelikož zde neexistuje platná definice, co je nespravedlnost a spravedlnost. Ve válečném stavu není žádná svrchovaná moc, která by to zajistila. A tedy jakkoliv se člověk zachová pro svoji sebezáchovu, nemůže být odsuzován. Člověk má jen jediné právo, a to je právo na vše, co mu zajistí sebezáchovu. Neexistuje zde vlastnictví, každý má jen to, co získal a záleží jen na tom, jak dlouho je schopen si to udržet. Hobbes poukazuje na to, že jen násilí a lest jsou ve válce kardinálními ctnostmi, což jsou dvě vlastnosti, které v takové situaci jsou nutné pro přežití. Zdá se, jako by byly něco vznešeného. Jsou však nutné pro přežití.

Hobbes nachází dva stěžejní faktory, které lidi vedou k míru. Jsou to vášně a rozum. Strach ze smrti, touha po věcech, to jsou vášně, které Hobbes uvádí jako magnety přitahující mír. Rozum předkládá jakési „zákony přírody“, které by lidi přivedli ke shodě.⁴ Na základě strachu a vášní lidé rozumem přichází k zákonům přírody, které když budou všichni dodržovat, tak vystoupí ze stavu přirozeného. To znamená, že eliminují strach a nejistotu, které v přirozeném stavu jsou. Díky tomu se dočkají vyplnění jejich vášní, což

² BAGBY, Laurie M. *Hobbes's Leviathan: reader's guide*. Continuum reader's guides. London: Continuum, 2007. s. 30.

³ HOBBS, *Leviathan*, s. 89.

⁴ Tamt., s. 91.

je jistější vlastnictví a klidný život. Všichni musí souhlasit s dodržováním zákonů přírody, což následně společenskou smlouvou potvrdí, jinak by nebylo možné vyjít z přirozeného stavu. V následujících kapitolách to je podrobně popsáno.

1.2 Přirozené zákony a přirozená práva

1.2.1 Rozdíl mezi zákonem a právem

Pro Hobbesa je rozdíl mezi právem (*ius*) a zákonem (*lex*) velice důležitý. Právo znamená, že člověk má svobodu jednat nebo se zdržet jednání. Zákon naopak jednání přikazuje či zakazuje.

Podle Hobbesa má člověk v přirozeném stavu právo na vše, co mu pomůže zachovat jeho život. K tomuto cíli, tedy k zachování svého života, používá člověk svůj vlastní úsudek a rozum. To znamená, že člověk má právo na vše, o čem si myslí, že je pro něho dobré a pomůže mu zachovat jeho život. V přirozeném stavu nikdo nemá jistotu, že přežije, protože každý má stejnou možnost každého zabít, bez ohledu na to, jak je silný nebo chytrý. Jelikož člověk používá rozum, podle Hobbesa si uvědomuje, že není rozumné zůstat v přirozeném stavu. Tedy člověk rozumem přichází na tzv. zákon přírody. Tento zákon „*lex naturalis*“, je obecné pravidlo, které člověku zakazuje dělat cokoli, co by mu ohrožovalo život.

1.2.2 Základní a druhý zákon přírody

„První zákon přírody“, Hobbes ho nazývá „základním“, přikazuje, aby člověk za každou cenu usiloval o mír, jestli existuje naděje takového míru dosáhnout. Dále říká, že není-li možnost dosáhnout míru, tak člověk má tu možnost zůstat ve stavu válečném a vyhledat všechny prostředky zajišťující obranu. Kdyby tak neudělal, byl by vystavený nebezpečí.

Hobbes mír definoval jako stav, kde neexistuje válka. Tom Sorrel píše, že mír může nastat jen podle Hobbesem definovaných zákonů přírody, tedy dodržením těchto zákonů. To znamená, že míru nelze dosáhnout kapitulací jedné strany vůči druhé, která je ochotna bojovat. To by znamenalo, že strana, která kapitulovala, by šla napospas druhé. To by šlo proti přirozenému právu, kdy člověk má právo sebezáchovy. Kapitulace neznamená sebezáchovu, ale opak. Hledání míru musí být v souladu s právem přírody.⁵

⁵ SPRINGBORG, Patricia (ed.). *The Cambridge companion to Hobbes's Leviathan*. Cambridge companions to philosophy. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 129.

Jestli existuje snaha mezi lidmi zajistit mír, tak se musí dodržet druhý zákon přírody. Druhý zákon přírody prikazuje, že lidé musí být ochotni vzájemně odevzdat svá práva do takové míry, jakou pokládají za dostačující pro mír a sebezáchovu. A tím se spokojit s tak velkou svobodou ve vztahu k ostatním, jakou by sami přiznali jiným ve vztahu k sobě. Jednoduše řečeno, všichni lidé se musí vzdát stejných práv, jestli to někdo neudělá, tak nikdo není povinen právo odevzdat. Protože kdyby někdo odevzдал a někdo ne, tak by se lidé dostali do nerovné situace. V takové chvíli se snaha o mír bortí a každý se smí vrátit do stavu válečného, kvůli sebezáchově.

Člověk musí najít stejně smýšlející lidi, kteří jsou ochotni se vzdát své svobody ve stejné míře, aby byl zajištěn mír. Je zapotřebí s nimi uzavřít smlouvu, tj. společenskou smlouvu, s vyhlídkou na dlouhodobé bezpečí a vlastnictví. Jedinou možností, jak dosáhnout tohoto míru je, že společenskou smlouvou všichni odevzdají své přirozené právo někomu, kdo bude nestranným a všemocným, aby zajistil takový mír.⁶ K tomu, aby bylo snazší dodržovat druhý zákon přírody, tak je zapotřebí třetí zákon přírody: „Nechť lidé plní své úmluvy“.

1.2.2.1 Smlouvy

Podle Hobbese se může člověk práva na vše buď zříci, nebo ho převést. Zříci se práva nebo právo převést znamená, že někdo někomu ustoupí z cesty, tedy zmírní mu překážky k dosažení určitého cíle. Rozdíl mezi „zřeknutím“ a „převedením“ je, že když se někdo „zříká“ práva, tak je dotyčnému jedno, kdo z toho bude těžit. „Převedení“ znamená, že dotyčný převádí určité právo nebo práva určité osobě nebo osobám. Převodu práv se obecně říká smlouva, a taková smlouva se musí zakládat na nějakém oznámení s patřičně smluvenými znaky. Tyto znaky přímo vypovídají, že je předáváno právo. Jsou to slova i činy, které zavazují. Hobbes podotýká, že se nezavazují na základě přirozenosti, jelikož člověk z přirozenosti nemá tendenci dodržet něco, co se nejeví výhodně. Slova se lehce ruší. Zakládá se to na strachu z důsledků porušení. V přirozeném stavu se dohody ruší snadno, ať už z podezření nebo kvůli výhodnosti. Partner druhého partnera však může motivovat silou, strachem. V ustaveném státě se však o toto dodržení stará stát.

Hobbes zdůrazňuje, že ne všechna práva jsou převoditelná. Zdůrazňuje, že převod práv je dobrovolný akt. A tedy člověk převádí své právo za jiné, aby získal nějaké jiné dobro, které mu z toho plyne. Podle Hobbese není převoditelné právo na sebeobranu. Nikdo se

⁶ Tamt.

nemůže vzdát práva bránit svůj život. Z takového převodu neplyne pro dotyčného nic dobrého. Hlavním motivem převodů práv je zajištění bezpečného a dobrého života.

Podle Hobbese je smlouva dobrovolný vzájemný převod práv mezi partnery. Oba partneři se navzájem omezí pro nějaké dobro nebo jiné právo, tudíž oba si navzájem předají, na čem se dohodli.

1.2.2.2 Podmínky pro platnost úmluvy

Uzavření úmluvy vyžaduje, aby úmluva byla správně postavena a splňovala podmínky pro svoji platnost. Úmluva musí být postavena na vzájemném souhlasu. Je to totiž dobrovolný a svobodný akt. Úmluva musí být srozumitelná a obě strany musí pochopit stanovené podmínky. Hobbes říká, že uzavření úmluvy je vědomým aktem vůle, který se vždycky týká budoucnosti. Správně uzavřená úmluva podle Hobbese by měla být převodem práv se vším nutným, co umožňuje převedené právo používat. „Právo na účel zahrnuje právo na prostředky.“⁷ Hobbes to vysvětluje na prodeji pozemku, kde převod práva na pozemek zahrnuje i právo na vše, co na něm roste. Tak aby dotyčný mohl pozemek správně a svobodně používat.

Z toho vychází, že úmluvu spolu mohou uzavřít jen racionální bytosti, které rozumí aktu převodu práv. Jelikož je potřeba vzájemného souhlasu, je tudíž nutnost, aby obě strany byly přítomny nebo zastoupeny u uzavírání úmluvy. Hobbes říká, že úmluva s bohem je nemožná, a to právě z toho důvodu, že bůh nemůže být přítomný, tudíž není jistoty, že úmluvu přijal. Avšak bylo by možné uzavřít úmluvu s bohem přes nadpřirozené zjevení nebo přes nějakého zástupce, který pod ním v jeho jméně vládne.

1.2.2.3 Neplatné úmluvy

Přirozeně se úmluva stává neplatnou jejím splněním, tedy dovršením toho, co bylo sjednáno. Úmluva skončí jejím naplněním z obou stran. Nebo se může stát neplatnou odpuštěním, tedy tím, že by jedna strana druhé odpustila plnění závazku a tím jí navrátila svobodu.

Hobbes uvádí, že úmluva se stává neplatnou i jinak, tedy tím, že nejsou dodržena logická pravidla. Úmluva se může stát neplatnou, když už jednou stejné právo někdo převedl dříve na někoho jiného, tudíž už nemá co převést. Dále je úmluva neplatná, když se převádí právo na sebeobranu. Nikdo se nemůže vzdát práva se bránit, jelikož by to bylo

⁷ HOBBS, *Leviathan*, s. 97.

proti přirozenosti. Hobbes říká, že je možné uzavřít úmluvu: „Pokud neudělám to a to, zabij mne.“⁸ Dotyčný se však nemůže vzdát práva na sebeobranu. Hobbes to ukazuje na příkladu se zločinci, kteří sice souhlasili se zákonem, který je odsoudil, ale když je doprovází na popravu nebo do vězení, tak s ozbrojenou stráží. Vedený člověk na popravu se přirozeně, na což má právo, bude bránit. Neplatné úmluvy jsou i takové, kde člověk podává vynucené svědectví, dále kde se člověk sám obviňuje bez jistoty omilostnění. A také, kde člověk obviňuje někoho, čímž by sobě způsobil újmu.

1.3 Úmluvy a přirozený stav

V přirozeném stavu se sice úmluvy lehce stávají neplatnými, to ale neznamená, že nemusí být v jistém smyslu závazné. Taková závaznost vznikne u úmluvy, která je vynucena strachem. Taková úmluva je platná, jelikož neexistuje žádná jiná moc, která by to zakazovala. Hobbes přichází s příkladem takové úmluvy, kde slabší vladař uzavře úmluvu se silnějším. Slabší úmluvu uzavře na základě strachu, že by ho silnější vladař mohl zničit. Na základě sebezáchovy slabší vladař uzavře nevýhodný mír. Silnější z takovéto úmluvy získá zase výhody. Tato úmluva je závazná do té doby, kdy se vynoří nějaké důvodné podezření, nějaká příčina strachu z obnovení válečného stavu. Touto příčinou Hobbes může myslet například to, že by pro silnějšího vladaře bylo nakonec výhodnější úmluvu nedodržet.

Hobbes říká, že je možné posílit úmluvy uzavřené v přirozeném stavu. Jak už bylo výše psáno, v přirozeném stavu nejsou úmluvy jisté, a platné mohou být jen ze strachu. Strach podpoří, ale nezaručí jistotu plnění smluv. Jelikož i při malém podezření se taková úmluva rozpadne. Podle Hobbese může takovou úmluvu posílit přísaha nebo hrdost a pýcha. Hobbes hrdost a pýchu v přirozeném stavu bere jako vzácnost. Větší funkci má strach z boha. Lidé mají strach z neviditelných věcí, čímž je všemohoucí bůh. Takže aby lidé posílili úmluvu, tak si pomáhají přísahou na svého boha. Hobbes podotýká, že taková přísaha musí být podle formy, která platí pro přísahajícího a musí být učiněna v boha, ve kterého věří a v nic jiného. Hobbes zdůrazňuje, že když je úmluva neplatná, tak přísaha nic nepřidává k závazku, nedělá ji platnou. A když je úmluva právoplatná, není potřeba přísahy. Úmluva je založená na přirozeném rozumu, který nahlíží zákony přírody, tudíž morální zásady nebo náboženství nepřináší pro úmluvu nic zásadního. Morální rovina a náboženská nevytváří legitimitu úmluv. V politickém stavu nahrazuje boha

⁸ Tamt., s. 98

politický systém, který zastrahuje o mnoho více a tvoří tyto smlouvy právoplatné a závazné. V této chvíli Hobbes v podstatě nahradil boha státem, který tvoří větší strach, jelikož se trestu dostává hned a viditelně.

„A také je zřejmé, že přísaha k závazku nic nepřidává, neboť úmluva, je-li právoplatná, zavazuje před tváří Boží bez přísahy stejně jako s ní, a není-li právoplatná, nezavazuje vůbec, i když je stvrzena přísahou.“⁹

1.3.1 Třetí zákon přírody a spravedlnost

Třetí zákon zní „Nechť lidé plní své úmluvy“. Třetí zákon přírody přímo navazuje na druhý a přikazuje plnit úmluvy. Hobbes podotýká, že v tomto zákoně tkví původ spravedlnosti. Spravedlnost je plnění smluv a nespravedlnost je opakem. Avšak v přirozeném stavu sám o sobě tento zákon nemá smysl. Tento zákon sám nezaručí automaticky, že se úmluvy budou dodržovat. Podle Hobbese musí vzniknout donucovací moc, která zajistí dodržování tohoto zákona. Je tedy potřeba stát, který donucovací moc využívá. K tomu, aby vznikl stát, musí vzniknout společenská smlouva, která zajistí autoritu. Stát musí mít takovou zastrahovací moc, aby lidi odradil od porušování smluv. Naopak stát zajistí legitimitu smluv. Se státem vzniká nejen spravedlnost, ale i vlastnictví. Tím, že lidé odevzdají svá práva státu prostřednictvím společenské smlouvy, omezí tím i svou svobodu. Což je pro nastolení míru skrze odevzdání vlastních práv státu nutné, jak je dáno v prvním a druhém zákoně. Hobbes dodává, že za omezení svobody lidé získají jako odškodnění vlastnictví a bezpečí.

Hobbes se ptá, zda spravedlnost není proti rozumu. Rozumem člověk nahlíží to, co je pro jeho vlastní dobro. Hobbes přichází s úvahou, v níž se ptá, jestli nespravedlivé jednání, které člověku přináší jeho vlastní dobro, je proti rozumu. Hobbes podotýká, že díky této představě o spravedlnosti dochází ke špatným závěrům. Například když dědic království zabije svého otce krále, ale sám se zproští viny, jelikož mu připadne koruna a tím i dosáhne svého cíle. Dědic by jednal v rámci svého dobra a dosáhl svého cíle. Dokonce se to nepříčí rozumu, i když svého cíle dosáhl nespravedlivě. Hobbes říká, že takováto představa je mylná.

Hobbes si pokládá otázku, zdali je plnit smlouvy v ustaveném státě proti rozumu. Říká, že když někdo poruší úmluvu pro vlastní dobro, tak v rámci společnosti je to proti rozumu. Protože dotyčný jedná sobecky a narušuje tím stát. Stává se nebezpečím jak pro sebe, tak

⁹ Tamt., s. 100.

i pro ostatní. Stát je založený na společenské smlouvě. Když tuto smlouvu někdo nedodrží, tak vznikne nestabilita a ohrozí bezpečí všech a tím i svoje. Což by znamenalo jednání proti prvnímu zákonu přírody, který ve stručnosti říká, aby člověk vyhledával mír. Stát nelze podle Hobbesa založit na takovéto mylné představě o spravedlnosti. Nebylo by možné takový stát udržet a mohl by nastat válečný stav. Lidé, kteří ve společnosti jednají proti společenské smlouvě a prochází jim to, tak jen z toho důvodu, že ostatní nevědí, co je pro ně samotné dobré. A zřejmě to nevědí ani ty co takto konají.

Hobbes se v podstatě snaží říct, že společenská smlouva se nesmí porušit. Podotýká, že když se někdo snaží získat suverenitu rebelií, tedy nespravedlivě, tak i když se to podaří, tak jen náhodou.¹⁰ Tato nahodilost spočívá v neexistenci práva na odpor proti panovníkovi, tudíž úspěch odporu není oprávněný. Hobbes totiž vnímá nahodilost jako to, co je mimo autoritu panovníka a státu. Takový úspěch není výhra, vytvoří to chaos a válečný stav. Předchází tomu souhra více okolností, jako je třeba slabá vláda a zmátek. Tím ale inspiruje i ostatní a spustí koloběh těchto nepokojů. Tím se lidé ocitnou v nebezpečí a ohrozí své životy, což je proti rozumu. „Spravedlnost, to jest dodržování úmluv, je proto pravidlem rozumu, které nám zakazuje dělat cokoli, co ohrožuje náš život; a je tedy zákonem přírody.“¹¹ Člověk je povinen úmluvy dodržovat. Hobbes k tomu přidává, že jsou lidé, kteří zachází o trochu dál a jednají mimo rámec poznatelného. Chtějí dosáhnout věčného štěstí po smrti. Tito lidé si myslí, že je záslužné svrhnout suverénní moc, v rámci jejich víry. Hobbes dodává, že jelikož nikdo neví, co bude po smrti a víra v nadpřirozené věci je založena jen na mínění, tak to neopravňuje rebelii. Totiž takové jednání je proti rozumu.

1.4 Autorita

1.4.1 Osoba

Hobbes rozlišuje osobu na osobu přirozenou a umělou. Přirozená osoba znamená, že jedná sám za sebe, tedy slova a činy jsou její vlastní. Umělá osoba je osoba, která zastupuje někoho jiného ve slovech a činech. Hobbes umělou osobu nazývá aktérem a osobu, kterou zastupuje, autorem. Autor jako vlastník svých slov a činů předává aktérovi

¹⁰ Tato nahodilost spočívá v neexistenci práva na odpor proti panovníkovi, tudíž úspěch odporu není oprávněný. Hobbes totiž vnímá nahodilost jako to, co je mimo autoritu panovníka a státu. Takový úspěch není výhra, vytvoří to chaos a válečný stav. Předchází tomu souhra více okolností, jako je třeba slabá vláda a zmátek. [Výklad vychází z vlastní interpretace Hobbesova *Leviathana*, utvářené během konzultace s jazykovým modelem ChatGPT (OpenAI), dne 22. května 2025.]

¹¹ HOBBS, *Leviathan*. s. 103.

pravomoc a autoritu jednat jeho jménem. Hobbes podotýká, že pravomoc znamená pověření vykonat jakýkoliv čin. Avšak tuto pravomoc může udělit jen ten, kdo na to má právo, tedy autor. V případě, že za autora jedná aktér, který má od autora pravomoc, tak je to legitimní. Hobbes říká, že jde-li o úmluvy a aktér nějakou úmluvu uzavře, tak tím autora zaváže k tomu tuto úmluvu plnit. Hobbes podotýká, že uzavřená úmluva mezi aktérem a aktérem je stejně závazná jako mezi autorem a autorem. Ale vždycky zavazuje autora, ne aktéra. Avšak musí být aktérova pravomoc prokázána. Jelikož, když prokázána není a je smyšlená, tak nezavazuje autora, nýbrž aktéra. Aktér tedy musí prokázat, že tato pravomoc mu byla dána, také však musí jednat v rámci této pravomoci, v rámci pověření.

1.4.2 Autorita neboli suverén

Johnson Bagby upozorňuje na obrázek v původním vydání *Leviatana*, který ukazuje představu krále nebo vládce, jehož tělo je poskládáno z mnoha lidí. Bagby říká, že tento obrázek představuje to, co Hobbesova teorie znamená. Tento obrázek ukazuje podstatu státu a tím je společenská smlouva.¹² To, co Bagby zdůrazňuje, je Hobbesovo přesvědčení, že stát je jedna osoba poskládaná z davu lidí. Hobbes říká, že každý z davu, každý člověk je autorem. Každý v rámci společenské smlouvy předává všechna svá přirozená práva, kromě práva na sebezáchovu, jimi zvolenému panovníkovi.¹³ Panovník (suverén) je zde aktérem neboli umělou osobou, která jedná na základě pravomoci, kterou mu lidé v rámci společenské smlouvy předali. Hobbes dodává, že jakékoliv panovníkovo jednání lidé uznávají jako své vlastní, jelikož každý je autorem. Panovník však musí být autorizován bez omezení, což se společenskou smlouvou stane, jak Bagby zdůrazňuje. To však znamená, že nikdo nemůže protestovat proti jednání panovníka. Panovník totiž získá absolutní moc.

1.5 Společenská smlouva a stát

Založení státu znamená vymanění se z přirozeného stavu neboli jak říká Hobbes, bědného stavu. Stát vzniká za účelem sebezáchovy a dobrého života. Jelikož lidé nemají vůli na to, aby zákony přírody dodržovali, tak stát je nutností. Hobbes píše, že „Úmluvy bez meče jsou pouhá slova a nemají žádnou sílu, aby člověka zajistily.“¹⁴ Stát tedy musí mít vynucovací pozici a z teorémů o tom, jak se chovat, vytvořit zákony.

¹² BAGBY, *Hobbes's Leviathan*, s. 36.

¹³ Tamt.

¹⁴ HOBBS, *Leviathan*, s. 117.

Hobbes zmiňuje včely a mravence, kteří dokážou ve vlastním zájmu podporovat zájem své společnosti už z přirozenosti. Aristoteles obdivoval funkční společenské uspořádání těchto tvorů.¹⁵ Hobbes je zmiňuje, ale ne s obdivem, spíše jen jako porovnání a proč není možné docílit takového společenství u lidí skrze přirozenou cestu.¹⁶ Hobbes zmiňuje podstatné rozdíly, kterými se lidé liší. Podle Hobbese je největším rozdílem to, že člověk má rozum, tudíž lidé oproti hmyzu dokážou přemýšlet a tím i nahlížejí jiné možnosti. Jedním z dalších problémů je pýcha. Lidé se neustále porovnávají a povyšují, předbíhají se ve vládnutí, s přesvědčením, že jsou nejlepší a nejmoudřejší. Proto vznikají neshody a válečný stav, každý má totiž jinou představu. Samozřejmě příčin je více, jak už bylo napsáno v kapitole „Přirozený stav“, mezi ty hlavní se řadí soupeření, nedůvěra a hrdost. Lidé oproti mravencům a včelám používají umění slov. Hobbes k tomuto umění přikládá jakousi funkci zastírání, kdy lidé pomocí řeči dokážou předávat zlo v podobě dobra a naopak, čímž vyvolávají nepokoje. Dále se lidé liší tím, že když se mají dobře, tak vyvolávají nejvíce svárů mezi sebou, jelikož nemají nouzi a začnou se nudit. Hobbes přichází k závěru, že lidé se dostanou ke shodě jen umělou cestou, oproti uvedeným mravencům nebo včelám, kterou je společenská smlouva.

Společenskou smlouvou vznikne obecná moc, která lidi udržuje v bázni a směřuje jejich činy ke společnému prospěchu.¹⁷ Taková obecná moc má za úkol ubránit společnost jak před vnější hrozbou, což může být vpád cizinců, tak před vnitřní hrozbou, která plyne z hrůz toho bědného přirozeného stavu. Podle Hobbese jedinou cestou, jak dosáhnout zmíněné obecné moci, je svěření veškeré moci jednomu člověku nebo shromáždění. Jedná se o odevzdání svých práv do takové míry, kdy se vůle vládce nebo shromáždění stane vůlí i všech občanů. A jestli se vůle všech stanou vůlí jednoho nebo shromáždění, tak vzniká jednota. Hobbes představuje zjednodušenou formuli co by každý každému řekl: „Autorizuji a vzdávám se svého práva na sebevládu ve prospěch tohoto člověka nebo shromáždění pod podmínkou že se ty stejným způsobem vzdáváš svého práva v jeho prospěch a autorizuješ veškeré jeho jednání.“¹⁸ Je vidět, že tato formule přímo odkazuje na Hobbesův druhý zákon přírody. To znamená, že všichni se musí obětovat stejně. Poté vzniká jednota, kterou je stát. Hobbes tuto jednotu vnímá jako velkého smrtelného boha Leviathana, který má za úkol zajistit mír a ochranu. Lidé se tedy podrobí jednomu, kterým

¹⁵ OPENAI. ChatGPT [online]. 31.března 2025 [cit. 2025-03-31]. Dostupné z <https://chat.openai.com>

¹⁶ HOBBS, *Leviathan*, s. 119.

¹⁷ Tamt., s. 120.

¹⁸ Tamt.

je suverén a oni zase jeho poddaní. Hobbes podotýká, že suverénní moci lze dosáhnout buď přirozenou silou (mečem) nebo smlouvou. Dosažení prvním způsobem se nazývá „nabytí“ a druhým „ustavení“.

1.5.1 Stát vzniklý ustavením

Hobbes představuje akt ustavení státu, tedy založení státu skrze úmluvu. To znamená, že úmluvou lidé předají všechna svá práva jednomu člověku nebo nějakému shromáždění. Stvrzují tím, že tento člověk nebo shromáždění lidí plně zastupují každého občana státu. Takzvaně někoho autorizují, jelikož každý je autorem. Suverén je tedy autorizován a je úmluvou daným aktérem, tedy co suverén učiní, toho je každý z poddaných autorem. Tím, že lidé podvolili svoji vůli suverénovi, suverén zastupuje lid ve všem, z toho také plyne jeho převeliká síla tzv. Leviathana, který díky této síle je schopný zajistit mír a ochranu. Hobbes představuje několik bodů, přesněji 11 podmínek, které plynou z aktu ustavení státu. Z čehož první 4 jsou podmínky k samotnému uzavření společenské smlouvy a zbylých 7 podmínek jsou samotná práva suveréna.

Za prvé, k tomu, aby k takové úmluvě mohlo dojít, tak je podmínkou, že žádný z autorů nesmí mít už uzavřenou úmluvu jinde s jiným suverénem. Poté by totiž byla nastávající úmluva neplatná. Kdo se jednou zaváže v takové úmluvě, tak už ji nesmí porušit. Nesmí ji porušit z velice dobrého důvodu a tímto důvodem je to, že ho plně zastupuje suverén. Pokus o nedodržení úmluvy je nespravedlivý, taktéž je nespravedlivé se pokusit suveréna svrhnout. Cokoliv, co je proti úmluvě, je nespravedlivé, a tím je každý autorem i svého trestu z pokusu porušit úmluvu.

Za druhé, společenská smlouva se neuzavírá s budoucím suverénem, ale tuto smlouvu uzavírají všichni ostatní mezi sebou a tím zmocňují suveréna. Tedy díky tomuto se nemůže stát, že by suverén jakýmkoliv jednáním porušil společenskou smlouvu, ve smlouvě totiž nefiguruje jako smluvní strana. Dále z toho plyne, že se nikdo nevymaní z poddanství. Hobbes podotýká, že není možné, aby budoucí suverén uzavíral smlouvu s ostatními. Za prvé nemůže uzavřít smlouvu se všemi jako s jednou stranou, jelikož doposud celé množství lidí nebylo jednotlivcem.¹⁹ Za druhé, kdyby uzavíral úmluvu s každým, tak by byly neplatné hned potom, co suverenitu získal. To znamená, že suverén by neměl žádnou moc, jelikož druhé strany úmluvy by mohli takovou úmluvu různě napadnout a tím úmluvu zneplatnit. Neexistovala by totiž žádná nestranná moc, která by

¹⁹ Tamt., s. 122.

tomu zabránila. Hobbes tedy zdůrazňuje, že je potřeba tzv. veřejného meče, který plyne z nesvázanosti suveréna, ať je to jeden člověk nebo shromáždění.

Za třetí, když většina lidí souhlasí a tím se uzavře společenská smlouva, tak vzniká konsensus. To znamená, že menšina se automaticky podrobí většině a automaticky do společenské smlouvy patří taky. Podrobení většině vzniká ze samotné společenské smlouvy, samotná většina nestačí k zavázání menšiny, totiž všichni se společenskou smlouvou podrobily jednomu suverénu. Tudíž nevychází to z vůle většiny, ale z aktu podrobení se suverénu. Pokud by se někdo z menšiny nechtěl podrobit většině, tak už jedná proti úmluvě, a to je nespravedlivé. Znamená to, že by radši zůstaly v přirozeném stavu, a proto se k nim taky tak bude přistupovat. Není totiž proti spravedlnosti, když budou odstraněni.

Za čtvrté, z ustavení je každý autorem činů a soudů suveréna.²⁰ Hobbes píše, že díky tomuto ustavení se suverén nikdy nemůže dopustit nějakého bezpráví na druhých nebo nespravedlnosti. Hobbes podotýká, že jestli si nějaký poddaný (autor) stěžuje na bezpráví ze strany suveréna, tak si stěžuje na to, čeho je autorem.²¹ Suverén je aktér a jedná z moci autora, tedy poddaného. Hobbes dodává, že autor může vinit jen sám sebe, což shledává jako nesmysl, jelikož člověk si sám na sobě činit bezpráví nemůže. Avšak přiznává, že se suverén může dopustit nepravosti, ale nikdy ne nespravedlnosti. Což plyne z toho, že se ve společenské smlouvě nezavazuje.

Za páté, z toho také plyne, že suverén nemůže být potrestaný a ani popravený. Jak už bylo totiž poznamenáno, není autorem činů, které podniká.

1.5.2 Práva suveréna plynoucí z ustavení

Hobbes poznamenává, že smysl a cíl ustavení státu je mír a obrana. Suverén ustavením získává právo na zmíněný cíl, tím automaticky dostává i právo na prostředky, jinak by nebylo možné tak jednat. To znamená, že suverén má právo udělat vše, co uzná za nutné pro dosažení tohoto cíle.

Za šesté, suverén má právo, jak uzná za vhodné, bránit poddané a stát jak proti vnitřním nesvárům, tak proti vnějšímu nepříteli. Jde-li o vnitřní nesváry, tak suverén pro splnění cíle posuzuje, jaké nauky a názory mají být ve státě přítomny a jaké ne. To znamená zavést cenzuru, která zamezí šíření názorů a nauk, které by přivolaly neshody a

²⁰ Tamt., s. 124.

²¹ Tamt.

válku. Suverén sám určuje, jaké názory a nauky jsou pro stát nebezpečné, mezi to se může řadit například to, že lidé mají právo svrhnout panovníka. Zkráceně všechno, co by mohlo znamenat nebezpečí pro stát. Hobbes píše, že nauka, která odporuje míru, nemůže být pravdivá.²² Hobbes uznává, že někde by mohla existovat vláda, která prosazuje špatnou pravdu. Novou pravdou by se mohla přivolat válka. Avšak, ti, co vládou nedbale natolik, že poddaní sáhnou po zbrani a vzbouří se, tak doposud nebyly v míru. To znamená, že vláda nebyla natolik pevná, aby zajistila mír.

Za sedmé, k tomu, aby byl mír, tak vladař má veškerou pravomoc stanovit pravidla vlastnictví a správného chování. Hobbes tyto pravidla nazývá politickými zákony. Jelikož to jsou zvláštní zákony každého státu. Politickými je nazývá z toho důvodu, že je nastavuje sám suverén už ve vzniklém státě. Jednoduše to znamená, že suverén sám určuje, kdo co bude vlastnit. Kdyby tomu tak nebylo a lidé by si určovali sami vlastnictví, tak by se nedocílilo míru, kvůli lidské přirozenosti.

Za osmé, k tomu, aby byl mír udržitelný, tak suverén má právo na soud a rozhodování sporů. Tyto spory mohou vyvstat z přirozeného zákona, politického zákona nebo skutků. Kdyby tyto spory nebyly řešeny nestranným soudcem, tedy suverénem, tak by vznikaly konflikty. Suverén má poslední slovo, kdyby tomu tak nebylo, vznikaly by jen sváry, neexistoval by mír. Nedošlo by se totiž ke spravedlivému závěru.

Za deváté, se suverénní mocí přichází i právo vést válku. Ustavení státu je pro cíl míru a obrany, suverén dostává právo na tento cíl i se všemi prostředky k provedení. V tomto případě se jedná o vnější hrozby, jako je konflikt s jiným státem. Suverén je automaticky generálem armády a podle svého úsudku může vést válku a uzavírat mír s jinými státy nebo národy. Jestli suverén určí, že pro veřejné dobro je nutné vést válku, tak určuje získání nutných prostředků, jako je například velikost daní od poddaných. Za desáté, suverén má právo si jak za války, tak v míru určovat své rádce a služebníky (úředníky a rádce), jak uzná za vhodné, jestli to podle jeho názoru je nutné k míru a obraně státu.

Za jedenácté, suverén má pravomoc odměňovat a trestat své poddané, podle ním vydaných zákonů. Pokud zákony nevydal, tak jedná podle jeho soudu, tedy podle jeho úsudku. Kdyby takovou pravomoc neměl, tak by lidé mohli mít tendenci více jednat proti suverénovi, což by vedlo ke zničení míru.

²² Tamt., s. 125.

1.5.3 Nedělitelnost práv suveréna

Hobbes píše, že tato probíraná práva, která se soustředí v moci suveréna, jsou podstatou suverenity samotné. Díky těmto právům lze poznat, kdo suverénní moc má a kde sídlí. Tato práva jsou nepřenositelná a nedělitelná. Suverén nemůže přenést práva, která tvoří podstatu suverenity. To jsou ta výše probíraná práva, která zajišťují cíl míru a obrany. Práva jako razit mince, právo disponovat majetkem nebo předkupní právo na trhu atp., jsou práva, která může suverén přenést. Jelikož tato práva netvoří podstatu suverenity. Hobbes uvádí například Anglii, kde si práva tvořící podstatu suverenity rozdělili král, sněmovna lordů a sněmovna obecného lidu, což zapříčinilo neshody a následnou občanskou válku. Přenést nebo oddělit práva tvořící podstatu suverenity znamená přenést i celou suverénní moc, jelikož tato práva jsou nedělitelná.²³ Může tedy existovat jen jeden představitel lidu. Hobbes varuje před tím, že by podřízení představitelů mohli podrýt vládu jediného představitele, tedy suveréna. Panovník by totiž své podřízené představitele měl ustavit jenom s jistými pravomocemi, aby se nestalo, že by podryli jeho autoritu. Z toho taky plyne opatrnost při určování pravomocí, které by neměly překročit určitou mez a už vůbec by neměly zasahovat do suverénních pravomocí. Potom by se totiž mohlo zdát, že opravdický panovník nepůsobí jako ten pravý představitel lidu, naopak tak působí někdo jím zvolený do zastupování jeho osoby.²⁴

Hobbes podotýká, že jelikož jsou tato minoritní práva suveréna nedělitelná, tak není možné mít suverénní vládu postavenou na tom, že by vládce (v tomto případě král) měl sice větší moc než každý jednotlivý, ale menší, než všichni poddaní dohromady. Znamenalo by to, že „všichni dohromady“ a „každý jednotlivě“ znamenají jedno a totéž, což je podle Hobbese absurdní.²⁵ Podle Hobbese musí mít suverén absolutní moc a být tím, čemu se říká „všichni dohromady“, tedy tím, kdo ve prospěch všech zastupuje jednotu, jako jednota sama. Moc všech dohromady se tedy koncentruje v suverénovi a tam zůstává. Většina se své moci vzdává, aby je suverén neomezeně zastupoval. Tudíž by bylo nesmyslné, aby „všichni dohromady“ měli stejnou moc jako suverén sám. Znamenalo by to nestabilitu státu. Z toho také plyne, že suverénova část musí být větší než všech poddaných, nebo všech poddaných dohromady.²⁶ Hobbes píše velice pádne přirovnání postavení poddaných se suverénem: „A třebaže někdy září jasněji, někdy méně

²³ Tamt., s. 127-128.

²⁴ Tamt., s. 130-131.

²⁵ Tamt., s. 126.

²⁶ Tamt.

jasně, jsou-li mu z dohledu, v jeho přítomnosti nezáří o nic víc než hvězdy v přítomnosti slunce.“²⁷

1.5.4 Druhy vlád

Hobbes preferuje jeden druh vlády jako ten ideální. Tímto druhem je monarchie, přesněji absolutní monarchie. Připouští tři druhy vlády jako jediné možné, což je demokracie, aristokracie a monarchie. Tedy vláda lidu, skupiny nebo jednoho. Z toho už vyplývá, jak je zmíněno výše, rozdělování suverénních pravomocí. Jak už Hobbes napověděl, tak je proti rozdělování těchto pravomocí. Je přesvědčený, že rozdělování této moci má za příčinu neshody. Takže už tohle je prvním důvodem, proč Hobbes vnímá vládu jednoho člověka jako lepší. Hobbes se vyjadřuje k uvedeným druhům vlád tak, že „rozdíl mezi těmito druhy vlád nespočívá v odlišnosti moci, nýbrž v odlišné vhodnosti nebo způsobilosti pro mír a ochranu lidu.“²⁸

Hobbes srovnává monarchii s ostatními druhy v pěti bodech. Prvním takovým bodem je otázka veřejného a osobního zájmu. Hobbes je přesvědčený, že veřejný zájem se úměrně vztahuje k zájmu osobnímu jen v monarchii. Tedy když suverén monarchie dbá na to, aby se v soukromí měl dobře, tudíž i jeho rodina, tak musí být spokojeni i poddaní. Naopak v demokracii a v aristokracii se tyto zájmy rozcházejí. Hobbes píše, že „zato v demokracii nebo v aristokracii přispívá veřejná prosperita k soukromému bohatství chamtivého nebo ctižádostivého člověka často méně než podlá rada, zrádné jednání nebo občanská válka.“²⁹ Hobbes je totiž přesvědčený, že osud monarchie je i osud suveréna, tudíž zájmy suveréna musejí být takové, aby se měli dobře poddaní, protože díky tomu se bude mít dobře i suverén. Suverén by opačnou cestou šel proti sobě. Suverén dbá na mír a bezpečí poddaných proto, aby on sám a jeho rodina také žila v míru a bezpečí. U demokracie nebo aristokracie vznikají spory mezi vládnoucími elitami, jelikož se jejich zájmy mohou lišit. V monarchii se to stát nemůže, jelikož je jeden suverén, který sám se sebou mít rozpor nemůže, zájmy bezpečí a míru jsou pro něho zásadní. A jelikož je sám, tak může jednat rychleji než vlády více lidí, kvůli jejich odlišnému pohledu.

Za druhé se Hobbes domnívá, že samostatný suverén dokáže lépe volit své rádce. Tedy, že je to pohotovější, oproti suverénnímu shromáždění. Suverén si sám vytvoří úsudek k dané problematice. A jelikož se soukromé věci s těmi veřejnými scházejí, tak danou

²⁷ Tamt.

²⁸ Tamt., s. 131.

²⁹ Tamt.

problematiku chce vyřešit. Oproti tomu v suverénním shromáždění jsou pověřeni rádci, kteří se vyznají spíše v získávání bohatství. Hobbes píše, že tito rádci musí předkládat řešení v dlouhých proslovech, které mohou poddané podněcovat k ke špatným činům.

Třetím bodem je, že rozhodnutí panovníka podléhá jen v nestálosti lidské povahy.³⁰ To znamená, že každý člověk podléhá svým vášním, emocím atd.. Avšak ve shromáždění je více lidí, a tedy více nestálostí, což znamená, že se nemusí shodnout a usnesení může být nestálé. Takže v takové většinové vládě vládne více lidí a tím, že jejich zájmy jsou jiné a podléhají nestálosti své povahy, tak to vede jen ke sporům a zmatkům. Za čtvrté, sám panovník se sebou nemůže nesouhlasit, avšak shromáždění ano, což podle Hobbese vede jen k občanské válce.³¹ Díky rozporuplnosti vlády většiny se vláda může rozdělit a tím se rozdělí i společnost, což potom může vest k občanské válce. Protože vláda většiny znamená to, že každý z vládnoucí elity má odlišné zájmy než ostatní, proto může vzniknout rozporuplnost. Vláda se potom může stát nestabilní a nejednotnou, pochopitelně když půjde vláda proti sobě, tak se lid bude bouřit. Tato rozporuplnost se podepíše i na lidech pod nestálou vládou.

Za páté, Hobbes přiznává i nedostatky monarchie, jako je to, že někdo může být mocí samotného panovníka připraven o majetek a vlastně o cokoliv. Může se to stát na základě toho, že by chtěl vládce obohatit své oblíbence nebo příbuzné. Hobbes k tomu podotýká, že ve shromáždění se to může stát také, vlastně je to ještě horší. Jelikož shromáždění znamená více lidí, tak taky více oblíbenců nebo příbuzných.

V těchto pěti bodech Hobbes argumentuje, že monarchie vychází ze všech vládních forem jako ta nejlepší a nejstabilnější pro udržení pořádku a spravedlnosti. Přiznává, že monarchie má své chyby jako jiné formy vlády, avšak s menšími důsledky.

1.5.5 Nástupnictví jako udržení monarchie

Důležitou složkou monarchie je nástupnictví. Kdyby nebylo nástupnictví, tak po smrti zvoleného panovníka zaniká i monarchie, což by znamenalo návrat do přirozeného stavu. Panovník, jelikož mu byla moc svěřena, tak z 1. a 2. zákona přírody má právo určit následovníka, není-li jím dáno jinak, není-li k tomu určen někdo jiný. Je to nutná výhrada panovníka, jelikož kdyby toto právo neměl, tak by nemohl zaručit mír do budoucna, i po jeho smrti. A toto právo je dáno společenskou smlouvou, tedy podle 2. zákona, což je

³⁰Tamt., s. 132.

³¹Tamt.

nutné pro mír. Není-li panovník svrchovaný, znamená to, že nad ním je někdo jiný. Hobbes použil jako příklad Spartu, kde suverenitu měli eforové a král byl omezený. To však neznamená monarchii. Je důležité umět správně rozlišovat. V monarchii je vždycky jen jeden suverén. Pak Hobbes přichází s ještě jedním zajímavým příkladem z Říma. Jelikož římský lid vládl Judeji prostřednictvím místodržícího, tak to neznamená demokracii nebo aristokracii, ale monarchii. Jelikož pravomoce měl místodržící, ale judejský lid neměl žádné.

Právo nástupnictví je nutné z hlediska přežití monarchie, jak Hobbes říká umělého člověka. Připomíná, že každá látka je smrtelná, tedy i panovník, a pro přežití umělého člověka je nutné stanovit pravidla pro umělou věčnost života.³² Demokracie existuje, dokud existuje lid. V aristokracii si úzké shromáždění určí nástupníky do svých řad. Avšak v monarchii je potřeba zachovat nástupnictví, které určí držitel moci neboli suverén.

³² Tamt., s. 135.

2 John Locke

2.1 Přirozený stav

John Locke popisuje přirozený stav jako stav dokonalé svobody. Člověk není omezovaný, nepotřebuje žádné svolení. Může si nakládat se svými věcmi a svou osobou, jak uzná za vhodné. Avšak i tato „dokonalá“ svoboda má svůj rámeček a tím je „přirozený zákon“. Lidé jsou si v přirozeném stavu rovni, jelikož jsou to tvorové stejného druhu a mají stejný typ schopností a možností. K Lockově rovnosti se vyjadřuje Paul Kelly, který říká, že by se Lockův argument k rovnosti mohl zdát jen jako citace z Hookera. John Locke se ve svém díle opírá o Hookera, což byl anglický tudorovský teolog, který byl pro Lockovu argumentaci důležitý. Není to pouhá citace, Locke má vlastní teorii, Hooker je spíše inspirace, nejenom v rovnosti, ale v celém jeho díle.³³

Locke cituje Hookera o rovnosti takto, „Moje přání, abych byl milován těmi, kdo mi jsou rovni přirozeností, tak velice, jak je možno, ukládá mi přirozenou povinnost, abych choval k nim zcela stejnou náklonnost. Žádný člověk nemůže neznat jednotlivá pravidla a předpisy, jež přirozený rozum vyvodil pro řízení života z onoho poměru rovnosti mezi námi samými a těmi, kdo jsou jako my.“³⁴

Locke píše, že rozum je nástroj, kterým lidé dokážou nahlížet přirozený zákon. Přirozený zákon zakládá 4 důležitá pravidla, „nepoškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku“.³⁵ Locke tvrdí, že všichni lidé jsou stvořeni bohem, vysláni na zem v jeho službách. Službách takových, že lidé mají žít v souladu s rozumem, tudíž s přirozeným zákonem a s péčí o zem. Což také znamená, že přirozený zákon vytvořil bůh. Bůh určuje řád mezi lidmi, který je lidem vrozený. Všichni jsou si rovni a nikdo není nikomu podroben, dokud by „pán a velitel jich všech nějakým zjevným prohlášením neustavil jednoho nad druhým a nepřenesl na něho zřejmým a jasným ustavením nepochybné právo na panství a svrchovanost“.³⁶ Z toho by se mohlo zdát, že lidé jsou přeci jen někomu podrobni a „dokonalá svoboda“, o které Locke píše, je přeci jen omezená. Není tomu tak, což bude následně vysvětleno.

³³ KELLY, P. J. *Locke's Second Treatise of Government: a reader's guide*. Continuum reader's guides. London: Continuum, 2007. s. 29.

³⁴ LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Filozofické dědictví. Praha: Svoboda, 1992. s. 31.

³⁵ Tamt., s. 32.

³⁶ Tamt., s. 31.

Locke píše, že jelikož si lidé jsou všichni rovni a všichni mají stejný podíl v jednom společenství přírody, nikdo není oprávněn někoho zabít, omezovat na svobodě nebo majetku. Lidé jsou si rovni, nelze někoho brát jako nižší stupeň života, jako zvíře. A tím, že se člověk chová podle přirozeného zákona, tak tím zachovává lidstvo. Locke dodává, že stejně jako má člověk povinnost zachovat svůj život, tak má povinnost zachovat lidství, není-li v ohrožení a může.³⁷ Ve jménu společenství a jeho zachování, kdokoliv smí provinilce omezit a patřičně potrestat. V přirozeném stavu je každý soudcem, soudí ve prospěch přirozeného zákona. V přirozeném stavu není žádný společný soudce, tudíž každý má právo odvolat se k přirozenému zákonu a podle něho jednat tak, aby zachoval sebe i lidství. Tedy každý má právo potrestat provinilce, kteří porušili nebo překročili přirozený zákon, ale jen v takových mezích, aby to bylo úměrné k jejich přestupku a odstrašující pro ně a ostatní, aby přestupky vůči přirozenému zákonu nedělali. Tuto míru určí rozum. Jen tehdy, jde-li o trest, tak lze oprávněně škodit člověku. Locke podotýká, že trest má dvojí funkci, slouží k náhradě a k výstraze. Je tedy zřejmé, že se lidé automaticky neřídí přirozeným zákonem, díky rozumu ho mohou nahlížet, avšak řídit se jím nemusí.

Rozhodne-li se člověk jednat proti přirozenému zákonu a někomu konat bezpráví, tedy někomu vytvoří škodu, tak poškozený má dvě práva. Má právo na trest a právo na odškodnění. Jde-li o odškodnění, tak má právo vymáhat, co uzná za dostatečné od viníka. A kdokoliv, kdo uzná toto domáhání za spravedlivé, se může přidat a pomoci poškozenému.³⁸ Právo na trest slouží k odstrašení takových činů proti přirozenému zákonu. Locke píše, že dostane-li se vrchnosti obecné právo trestat, tak kde nejde o veřejné dobro, tak trest mohou prominout, ale nemohou prominout odškodnění poškozenému. To může prominout jen poškozený sám. Locke píše, že vymáhání škody je oprávněné z důvodu sebezáchovy, stejně tak jako trestat přestupky proti přirozenému zákonu z důvodu zachování lidského pokolení. Locke přirovnává vraha ke zvířeti, to znamená, kdo někoho zabije, zřekl se rozumu, jedná jako zvíře, tak s ním tak bude naloženo. Dotyčný vraždou jedná proti lidství, proti přirozenému zákonu, a proto ho každý může za to zabít jako zvíře. Zmiňuje Kaina, který po zabití svého bratra vyhlásil:

³⁷ Tamt., s. 32.

³⁸ Tamt., s. 34.

„Kdokoli mne nalezne, zabije mne.“³⁹ Kain totiž pochopil, že porušil přirozený zákon, že svému bratrovi Ábelovi vzal život nespravedlivě a přijal svůj trest.

Locke si je vědom, že přirozený stav, kde je každý soudcem, má značné mínusy. To znamená, že lidé často jednají v zášti a nerozumně, mají-li potrestat a odsoudit viníka, který jim učinil bezpráví. Výsledek takového jednání, který přesáhne míru odpovídajícího trestu se pak stane taky proviněním proti přirozenému zákonu. A proto aby se tomu předešlo, tak je nutné ustanovit občanskou vládu. Locke se ptá, o kolik lepší je vláda jednoho oproti přirozenému stavu. Jelikož vláda jednoho znamená jednoho vládce, který se řídí jen sám sebou a nikdo ho nemůže odsoudit, je-li veden vášní nebo zlomyslností. Ve stavu přirozeném není nikdo povinen být někomu podřízený a je odpovědný ostatnímu lidstvu za chybné souzení.⁴⁰ Locke není odpůrcem vlády jednoho, pokud se společenství dohodne a rozhodne se odevzdat tuto moc jednomu. A plní svůj účel, a to, že chrání přirozená práva. Potom je to legitimní vláda jednoho. Společenství si však ponechává právo sesadit ho, pokud neplní to, na čem se s ním společenství domluvilo. Toto právo sesadit vládu platí pro všechny typy vlád.

2.2 Vznik státu

Lidé jsou tedy v přirozeném stavu svobodní, nezávislí a jsou si rovni. Ničím jiným, než dohodou nemůžou být podrobni nějaké vládě. Locke píše, že jedinou cestou, jak dojít k občanské společnosti je skrze společenskou smlouvu, skrze dohodu s ostatními. Občanská společnost vzniká z důvodu eliminace nevýhod přirozeného stavu. Tato společnost má správně bránit to, co člověku na základě přirozeného zákona patří. To jest ve zkratce právo na život, svobodu a majetek. Locke používá výrazu společenská pouta, což se zdá být zavádějící vzhledem k tomu, že stát má chránit právo na svobodu.⁴¹ Pro Locka svoboda neznámá, že si člověk může dělat co chce, protože taková absolutní svoboda by mohla ohrožovat přirozená práva ostatních. Lidé svobodně souhlasí s pravidly dané společnosti, žít podle stálých zákonů, jelikož to odpovídá rozumu. Lidé přirozenou svobodu mění za bezpečnost. A díky této bezpečnosti mají „větší svobodu“, svobodu žít podle svých práv bez možného nebezpečí, které by je mohlo omezovat, jako to bylo v přirozeném stavu.

³⁹ Tamt., s. 35.

⁴⁰ Tamt., s. 36-37.

⁴¹ Tamt., s. 85.

Uzavřít společenskou smlouvu může jakýkoliv počet lidí, jelikož to nepoškozuje svobodu ostatních.⁴² Ostatní zůstávají ve stavu přirozeném. Po uzavření společenské smlouvy vzniká jedno politické těleso, kde, jak píše Hooker „Občanský zákon, který je aktem celého politického tělesa ovládá každou jednotlivou část téhož tělesa.“⁴³ Locke píše podstatnou část, kde říká „...vytvářejí jedno politické těleso v němž většina má právo jednat a zavázat ostatní.“⁴⁴ To znamená, že každý vstupem do společnosti souhlasil, že většina bude rozhodovat. Je to vláda většiny. Locke píše, že jen rozhodnutím většiny se může politické těleso chovat jako jedno těleso. Toto společenství se jako jedno těleso pohybuje na základě souhlasu jeho jednotlivců. A tedy jak odsouhlasí většina, tam se společnost pohybuje, menšina se musí podrobit většině, jelikož jsou vázáni souhlasem (společenskou smlouvou). „...usnesení většiny platí za usnesení celku...“⁴⁵

Důležitou připomínkou, kterou k tomu dává Paul Kelly je, že většinová vláda rozhoduje jen o struktuře ústavy státu. Locke nepřikládá většině moc rozhodovat v otázkách fundamentální morálky. Morálku určuje samotný rozum každého jedince, a tedy pochází z přirozeného zákona, který určuje přirozená práva. Tudiž základní práva, která jsou utvořena z přirozených práv, nejsou upravitelná na základě většiny. Důležité je si připomenout, že ústava se musí také zakládat na přirozeném zákoně, takže se většinové rozhodování, aby bylo legitimní, musí pohybovat v rámci přirozeného zákona. Avšak takové věci, jak strukturovat ústavu, ministerstva atd., u čehož je velmi obtížné, aby se lidé shodli, tak se Locke odvolává na vůli většiny.⁴⁶

Většina má moc celku, což je přirozeně rozumné, aby společnost fungovala. Jinak by společnost nemohla být jedním tělesem, které chrání každého občana v jeho přirozených právech. Locke naráží na lehkou překážku: jelikož je potřeba souhlas jednotlivce, tak se musí počítat s realitou, to jest, že ne všichni budou schopni se zúčastnit veřejného shromáždění. Například kvůli nemocem nebo různosti zaměstnání, dále rozpor zájmů a rozmanitost mínění. Avšak kdyby toto měla být překážka ve veřejném hlasování, tak taková společnost dlouho nevydrží, rozpadne se. Proto většina zavazuje ostatní, aby se společnost mohla chovat jako jedno politické těleso a fungovat pro svůj záměr. Paul Kelly píše, že Locke volí rozhodování většiny také z toho důvodu, že soud většiny bude mít

⁴² Tamt., s. 86.

⁴³ Tamt., s. 85.

⁴⁴ Tamt., s. 86.

⁴⁵ Tamt.

⁴⁶ KELLY, *Locke's Second Treatise*, s. 102-103.

tendenci být nejlegitimnější, protože jej většina lidí schvaluje. Ta menšina, která nesouhlasí s výsledkem, je však zavázaná souhlasit s rozhodnutím většiny, protože se zúčastnila procesu rozhodování. A na základě společenské smlouvy lidé s tímto konceptem většiny souhlasili, proto Locke dále nevnímá nesouhlasící menšinu v dalších věcech státu jako problematickou.⁴⁷

2.2.1 První společnosti

Locke přichází s námitkami, které, jak se mu zdá, mohou být proti jeho pojetí vzneseny. První taková je, jestli vůbec lidé byly někdy ve stavu přirozeném. Druhá námitka je, že každý narozený člověk pod nějakou vládou je automaticky zavázaný a nemá možnost započít novou nebo přejít pod jinou. Na první námitku Locke reaguje docela intuitivně, a to tak, že se historie moc nezmiňuje o někom v přirozeném stavu, spíše se zmiňuje o lidech v již existujících společnostech. Locke například zmiňuje armádu Salamanasarových a Xerxových, o kterých neexistují žádné historické traktáty, zabývající se jejich dětstvím. To však neznamená, že dětmi nebyli. Podle Locka by tedy bylo asi celkem absurdní mluvit o stavu přirozeném tak, že nikdy nebyl, jen protože neexistují žádné historické zmínky. Dodává, že se státy a jejich historií vzniku je to jako s osobami, svoje narození a dětství si nepamatují, ale jsou rádi za každou zmínku.⁴⁸ A pro stát je důležité, aby znal své základy, na kterých stojí od počátku a pro jaký účel byl vytvořen.

Locke podotýká, že je zřejmé, že první vlády vznikaly přirozeně u otce. A totiž, že jako každý člověk v přirozeném stavu má právo trestat přestupky, tak tak činil nad svými dětmi, a to i v dospělosti. Když měl trestat jiné provinilce, tak se děti s otcem spojovali a tím mu propůjčovali svojí moc. To znamená, že mu předali moc vykonávat své rozsudky nad každým provinilcem. Otec takto získal zákonodárství a vládu ve své rodině a nad všemi, kdo se s rodinou spojil.⁴⁹ A po smrti otce, když nebyl jeho dědic ještě způsobilý zastoupit ho, tak se celá rodina a další rodiny, které s ní byly spojeny sešly a určili si vládce nejvíce způsobilého. Locke dodává, že takto to měli i původní obyvatelé Ameriky, kde si svého krále určili jako toho, kdo byl nejodvážnější a nejstatečnější, jak jim přirozená svoboda umožnila. A tím Locke ukazuje to, že lidé si svoji vládu volí na základě svého souhlasu, dobrovolně. A totiž, jelikož vláda jednoho byla jako první forma vlády,

⁴⁷ Tamt., s. 103-104.

⁴⁸ LOCKE, *Druhé pojednání*, s. 88.

⁴⁹ Tamt., s. 90.

na které se lidé shodli, tak z toho Locke usuzuje to, že se lidé mylně domnívají, že tato forma monarchistická je dána od přirozenosti. Locke tvrdí, že všechny monarchie byly na svém vzniku aspoň příležitostně volební.⁵⁰

Locke zmiňuje, že rozumí tomu, proč si lidé zpočátku odsouhlasili monarchii, jelikož jim to bylo nejbližší z dětství, z otcovské autority. Jelikož v tu dobu nepotřebovali mnoho zákonů, ale ochranu před útoky cizinců a nikdy nepoznaly tyranii, diktaturu, které vznikaly hlavně z chamtivosti a ctižádosti, což jim jejich prostý život neukázal. A tak je pochopitelné, že si zvolili vládu jednoho. Locke dodává, že takovéto první vlády jednoho byly spojení rodin, přátel a známých, kde nebylo moc svárů, a tak se spíše lidé báli útoku cizích lidí, či rodin. Pro lidi bylo přirozené, aby si zvolili tento typ vlády pro účel ochrany.⁵¹ A protože na počátku lidem stačilo málo, tak s velkou důvěrou pro jejich dobro předali jednomu člověku neomezenou moc do té míry, která byla potřeba pro účel státu. Jelikož lidé dobrovolně předali jednomu takovou moc, tak s důvěrou, že bude plnit účel, pro který ho zvolili a muselo to tak být, jelikož by jinak v počátku žádný takový stát nepřežil. Kdyby ten, kterému takovou moc dali neplnil to, na čem se domluvili, tak by mu ji lidé zase sebrali, proto by takový stát nemohl mít dlouhé trvání. Postupem času se zavedlo nástupnictví a většinou byl nástupce syn vládců, jelikož otcovská autorita pokračuje v nejstarším synu. Locke nesouhlasí, že by přirozeně otcovská autorita pokračovala v synu ani jinak, spíše jde o časem zavedený zvyk. Avšak s tímto nástupnictvím přišly problémy. Locke píše, že v počátcích bylo vše v pořádku, jelikož lidé věděli, pro jaký účel stát byl vytvořen, postupem času se to zapomělo a při tom vzniklo nástupnictví, kde nástupci též zapomínaly, pro jaký účel byl jejich původce určený. Postupem času rostla chamtivost a potřeba udržet a zvětšovat si moc. Locke se k tomu vyjadřuje, že lidé si všímají, že je něco špatně a při důkladném zkoumání historie mohou zjistit, že moc, kterou předali jejich předci původnímu panovníkovi, je zneužitá pro osobní účely panovníka.⁵² Locke z toho vyvozuje jedno a to, že vždycky byla každá vláda postavena na dobrovolném souhlasu lidí.

Druhá námitka jest taková, že přeci každý je od narození zavázán být pod tou vládou, ve které se narodil. Locke s tímto nesouhlasí, protože dotyčný musí nejdříve souhlasit, buď výslovně nebo mlčky. Totiž každý, kdo se narodil pod vládou, má tu svobodu

⁵⁰ Tamt., s. 91.

⁵¹ Tamt., s. 92-93.

⁵² Tamt., s. 96.

nesouhlasit s vládou. A tudíž má volnost jít jinam a založit si vlastní vládu, nebo souhlasit s vládou jinde. Locke píše, že kdyby tomu tak nebylo, nebyla by potřeba zakládat nové vlády, tak je na světě jenom jedna zákonná vláda a jeden kníže. Protože kdyby byla taková ideální vláda, tak už není potřeba vytvářet nové, žádná nová by nemohla být lepší. K tomu dodává, že kdo mu ji ukáže, tak určitě všichni lidé se shodnou a budou s ní souhlasit.⁵³ Lidé nejsou trvale zavázáni k poslušnosti od narození vůči vládě, po dosažení dospělosti nejsou trvale zavázáni žádné pozemské moci, ani svému otci. Jsou zavázáni jen k přirozenému zákonu. Locke tvrdí, že historie toto ukazuje, že muži se zřekli poslušnosti své vlády a založili si vlastní.⁵⁴ A tak vznikla spousta malých monarchií, které se navzájem spojovaly a rozpadaly. Podle Locka toto platí, platilo a platit bude. Nikdo, ani otec, svým souhlasem nemůže své potomky zavázat k ničemu, čím by jim vzal jejich svobodu. Stejně tak vladař nemá žádnou takovou pravomoc.

2.2.2 Výslovný a tichý souhlas

Co činí souhlas člověka dostatečným k tomu, aby se stal poddaným nějaké vládě? Locke rozděluje tento souhlas na výslovný a tichý. Locke píše, že výslovný souhlas je samozřejmý. Naopak u tichého souhlasu to je trochu složitější, jelikož se musí posoudit, kdy takový souhlas doopravdy zavazuje a za jakých podmínek. Člověk se totiž vůbec nemusí vyjadřovat výslovným souhlasem, stačí nic neříkat, totiž může se zavázat činy. Locke k tomu dodává, že když člověk dává souhlas k onomu státu a tím se k němu zavazuje, tak zavazuje k onomu státu i svůj majetek a půdu. Poté, kdo nadále chce využívat tuto půdu a majetek, třeba potomek, tak se musí zavázat danému státu.

Z toho Locke dále vyvozuje, že výslovný a tichý souhlas se liší v trvání závazku ke státu. Totiž výslovným souhlasem se člověk státu zavazuje trvale. A jelikož se zavazuje na trvalo, tak tím na trvalo zavazuje i jeho majetek, tudíž statky i půdu. Je nutné, aby se půda sdružila, aby vzniklo jednotné území, které určuje, kam až sahá jurisdikce státu.⁵⁵ Proto je také nutné, aby pozemky, s tím i statky spadající pod jurisdikci státu byly natrvalo zavázány společenskou smlouvou stejně jako jejich vlastníci. Kdyby tomu tak nebylo, tak by ani samotný stát nemohl přežít. Jediné možnosti rozvázání z poslušnosti k danému státu, při výslovném souhlasu, je zánik státu nebo ho stát musí vyloučit. Tichým

⁵³ Tamt., s. 97.

⁵⁴ Locke nedává přímé příklady, ale zmiňuje se například o případech z antiky. Například poddaní Říma se zřekli tyranie a svrhli ji, založili si republiku. Nebo přímo anglická občanská válka, kde byl ke konci sesazen a popraven Karel I..

⁵⁵ KELLY, *Locke's Second Treatise* s. 98.

souhlasem, to jest například užívání půdy a statků, které dotyčný zdědil nebo koupil, se dotyčný zavazuje k danému státu jen po tu dobu, po kterou bude půdu nebo statky používat. Kdyby se jich vzdal nebo je prodal, tak přestává být danému státu zavázán a může se stát členem jiného státu. Pravým členem státu se člověk stává až výslovným souhlasem a smlouvou.

Je celkem patrné, proč Locke zavádí oba druhy souhlasu. Vyjadřuje se k tomu Paul Kelly, který píše, že výslovný souhlas obsahuje přísahy věrnosti, sliby, kterými se jednotlivci zavazují k určitým povinnostem. A v Lockově době bylo málo Angličanů, kteří výslovně souhlasili, byly to například vojáci a státní úředníci, většina Angličanů takto nesouhlasila. Což by znamenalo jen částečnou legitimitu státu. Také si Locke uvědomoval, že společenská smlouva by zavazovala jen tehdejší osazenstvo státu, další generace by nezavazovala. Z toho důvodu Locke musel zavést koncept tichého souhlasu.⁵⁶

Jak je tedy možný koncept tichého souhlasu? Je to tak, že stačí, aby když se kdokoliv nachází na území daného státu, tak na něho platí zákony toho státu. Lidé, kteří nedají výslovný souhlas, ale žijí, projíždí, navštěvují daný stát, tak využívají bezpečnost, infrastrukturu nebo půdu, což je všechno vázáno zákony státu. A tímto využíváním výhod daného státu lidé dobrovolně přijímají i jeho pravidla a zákony.

2.3 O společnosti

Podle Locka bůh stvořil člověka s vlastnostmi, které ho automaticky pudí do společnosti. A aby v té společnosti spokojeně setrval, tak ho vybavil rozumem a řečí. První společnost byl vztah mezi mužem a ženou, pak mezi rodiči a dětmi. Dále se k tomu připojila společnost mezi pánem a sluhou. To tvořilo rodiny. V rodině byl pán nebo paní, kteří měli vládu nad svojí rodinou, avšak nic takového nedosahuje politické společnosti.⁵⁷

Proto aby politická společnost mohla vzniknout, tak se každý, kdo chce do takové společnosti vstoupit, musí vzdát přirozené moci, jež mu byla dána ve stavu přirozeném. Tato moc, která vzniká z přirozeného stavu, je popsána výše, v první kapitole. Tuto moc předá do rukou společenství „ve všech případech, kde není vyloučen z toho, aby se odvolal pro ochranu k zákonu jím zavedenému“⁵⁸. Každý jednatel, se vzdává i

⁵⁶ Tamt., s. 105.

⁵⁷ LOCKE, *Druhé pojednání*, s. 74.

⁵⁸ Tamt., s. 79.

soukromého soudnictví. A tedy toto soudnictví je v rukou společenství, je to nestranné soudnictví, s pravidly pro každého stejnými. Tudíž vznikají soudci, kteří soudí a udávají tresty, které stanovil zákon. A tak se liší společenství politické od přirozeného stavu a totiž, že společenství politické je jedno těleso, kde vzniká právo a soudnictví, k němuž se každý občan může odvolat. V přirozeném stavu totiž každý zastupuje sám to, co politické společenství zastupuje u všech svých občanů. A tak tato společnost, tedy stát, může stanovit tresty za přestupky, takže získává zákonodárnou moc. Získává i moc trestat lidi i mimo stát, kteří spáchali bezpráví na občanu dané společnosti, „což je moc války a míru“.⁵⁹ Locke dodává, že toto vše slouží pro zachování soukromého vlastnictví každého člena státu. Stát vzniká proto, aby odstranil nevýhody přirozeného stavu, kde se přirozená práva daná přirozeným zákonem snadno překračují a vzniká bezpráví. Například u soukromého soudnictví, kde se trestající může poddat svým vášním. Locke dodává, že z toho se dá vyvodit, že absolutní monarchie není možná jako typ občanské vlády. Zřejmě tak, že v absolutní monarchii je pán, jedinec, jediná autorita, která může těmto vášním a bůh ví k čemu dalšímu nechat se unést, což by samo osobě nenapravilo nedostatky přirozeného stavu, což by znamenalo bezpráví na občanech. Z Lockovy argumentace vyplývá, že absolutní monarcha neúčinkuje ve společenské smlouvě, to znamená, že nikdo se proti němu nedokáže odvolat. Z toho potom vychází, že absolutní monarchie není vůbec myslitelná jako občanská vláda. Locke přímo tvrdí, že stav absolutního knížete není občanským stavem, ale přirozeným, není nad nimi společná autorita.⁶⁰ V absolutní monarchii tudíž neexistuje žádné nestranné soudnictví a každý občan se řadí v moci tohoto panovníka do stavu poddaného, otroka. Tudíž takový poddaný se v jeho moci nemůže k ničemu odvolat a v ničem svobodně rozhodovat, nedá-li panovník. Locke se odkazuje přímo na Hookera, který píše, že díky těmto mrzutostem s absolutními monarchy není pro lidi jiné cesty než dospět ke společenské smlouvě, která by takovýmto bezprávím zabránila.⁶¹

Locke píše, že v absolutní monarchii, a i v jiných vládách je soudnictví a právo, aby mezi poddanými byl pořádek. Avšak všechno to spadá do rukou jednoho monarchy. Svoji vládu upevňuje silou a bezprávím vůči poddaným. Ospravedlňuje si to svojí učeností a náboženstvím. Locke dodává, že nakonec lidé, kteří se budou shánět po odpovědi, kde je

⁵⁹ Tamt., s. 79.

⁶⁰ Tamt., s. 81.

⁶¹ Tamt., s. 82.

pro ně ochrany, tak jim nezbyvá nic jiného než pobuřování a vzpoury.⁶² Je to oprávněně vstoupit do stavu válečného vůči monarchovy, který jim dělal bezpráví a omezoval jejich svobodu.

Locke píše, že lidé poznají bezpráví a je jedno kdo je chlácholí k tomu, že je všechno v pořádku. Pokud lidé zjistí, že se nemají kam obrátit, a to určitě zjistí, tak v plném právu se pokládají ve stavu přirozeném vůči němu. Lidé mají právo se bránit nespravedlnosti a vstoupit do stavu válečného. Locke chápe, že původ nějaké absolutní monarchie byl nevinný, leželo to v rukou jedince z přirozenosti silnějšího a správného⁶³, tak mu lidé dali mlčky takovou moc. Přirozeně to plynulo k muži jako silnějšímu. Plynulo to z otcovské moci, díky které to pro jeho děti bylo přirozené, a tak mlčky souhlasem mu propůjčili moc a vládu, nepropůjčilo to otcovi více než měl z moci přirozené.⁶⁴ Nebylo to na základě otcovského práva, ale na základě souhlasu.⁶⁵ Na základě souhlasu potom může vzniknout absolutní vláda. A to by danému člověku dalo politickou moc. Problém nastává s dědičným právem, totiž nástupnictvím se to celé kazí. Ale proč? Žádný nástupce s takovou mocí není omezený na to, jak se má chovat, že se má chovat a být takový jako předchůdce. Avšak s tímto už lidé nesouhlasili. Tímto dědičným právem, kde se nehledí, jaký nástupce je, se systém monarchie začne kazit. Locke se odvolává na Hookera, který píše, že časem „viděli, že žití podle vůle jednoho člověka se stalo příčinou veškeré lidské bídy.“⁶⁶ Proto lidé shledali nutné vytvořit občanskou společnost, stát, kde každý, i ten, kdo zákony vytvoří, ten, kdo v jejich čele rozhoduje, tak všichni jsou podřízeni těmto zákonům, nikdo se nenachází mimo tyto zákony. Ten, kdo jedná ze své vůle a pohybuje se mimo zákon, tak se vyskytuje stále ve stavu přirozeném.

2.4 Stav válečný a otroctví

Locke píše, že stav válečný se vyhláší slovem nebo činem uváženým a klidným se záměrem proti životu druhého.⁶⁷ To znamená, že někdo někomu chce vzít svobodu, život nebo majetek a uvést ho do své moci, zotročit ho. Podle Locka válečný stav vzniká činem, avšak zmiňuje i slovem, což je zavádějící. Slovem myslí prohlášení úmyslu někomu ohrožit život, nestačí říct „Já tě zabiju.“ Musí těmto slovům předcházet, nebo je spíše

⁶² Tamt., s. 83.

⁶³ Spojením „správný“ jedinec je zde myšleno to, že je jedinec z hlediska většiny, která ho volí „správným“ jedincem k samotnému účelu.

⁶⁴ Tamt., s. 72.

⁶⁵ Tamt., s. 72.

⁶⁶ Tamt., s. 84.

⁶⁷ Tamt., s. 38.

doprovázet okolnosti, které nasvědčují vůli uskutečnit tento záměr. Sám Locke to přímo nezmiňuje, avšak jak jinak by taková slova mohla z ničeho nic vyhlásit válku. Totiž jedná se o projevy, které jsou součástí činu. Tímto záměrem se pachatel dává všanc napadenému, a tedy napadený má právo ho zabít, neboť podle zákona přirozeného se člověk má zachovat. A kdokoliv uzná za vhodné a spravedlivé, tak se může připojit k obraně napadeného. Není-li možné zachránit všechny, tak přednost má nevinný a ten kdo ho napadá se vymyká přirozenému zákonu, tedy nejedná podle rozumu a je tudíž brán jako predátor, zvíře k utracení. A tedy dotyčný, který chce nad někým absolutní moc, tak automaticky padá do stavu válečného s napadeným. Tím, že agresor chce vzít někomu svobodu, tím mu odnímá vše, jelikož svoboda je základem všeho potřebného pro dobré žití a žití vůbec. Locke dodává, že díky tomu má člověk právo zabít zloděje, i když zloděj třeba nemá v úmyslu dotyčného zabít. Stačí totiž, že v tu chvíli se zloděj snaží někomu vzít svobodu a napadený nemůže vědět co vše mu chce zloděj vzít, když je v jeho moci.⁶⁸

Locke tedy jasně rozdělil stav přirozený a stav válečný jako něco zcela odlišného. Locke dodává, že když se někdo snaží někomu vzít svobodu, tak to může vést nejen k otroctví, ale i k tomu nejhoršímu, smrti. To znamená, že je-li ustaven stát a existuje-li společný soudce, tak ve chvíli, kdy není možné, aby zákon, který brání proti bezpráví zakročil, tak napadený jedná jako v přirozeném stavu. Stav válečný platí jak v přirozeném stavu, tak ve stavu politickém. Ohrožený jedinec má právo se bránit a agresora zabít, pro své zachování.

Locke píše, že pokud pomine přítomné násilí, tak ve společnosti je možné se odvolat a celé to bude podrobno společnému soudci, který rozhodne o rozsudku, aby se předešlo budoucí škodě.⁶⁹ V přirozeném stavu nic takového není, tam platí, že agresor musí nabídnout mír a odškodnit napadeného za způsobenou škodu se zajištěním do budoucna, aby došlo ke smíru. Locke píše, že se může stát, že i ve společnosti jsou zákony překrouceny. Soudce a další ruce zákona, kteří mají bránit spravedlnost, jsou na straně pachatele a vedou válku proti nevinnému. Locke to samozřejmě vnímá jako velké neštěstí a není jiná možnost než se odvolat k nebi. Odvoláním k nebi Locke míní to, že člověk nemá jinou možnost než se odvolat k přirozenému zákonu, jelikož stát tímto porušil přirozený zákon, tudíž přirozená práva dotyčného. Stát vůči dotyčnému vyvolal stav válečný. Locke poznamenává, že ve stavu přirozeném je větší riziko válečných stavů než

⁶⁸ Tamt., s. 39.

⁶⁹ Tamt., s. 40.

ve společnosti. Píše, že se pravděpodobnost válečných stavů snižuje po vstupu do společnosti, kde v ideálním případě bude spravedlnost jistější.

Svoboda podle Locka je stav, kdy člověk není vázán žádnou pozemskou mocí. Avšak má své pravidlo přirozeného zákona, který je dán bohem. I v ustaveném státě, tedy ve společnosti, je člověk svobodný, jelikož se lidé dohodli s důvěrou, že je ustavený na základě přirozeného zákona. Locke rozporuje tvrzení sira Roberta Filmera, který říká, že svoboda je nevázanost zákonem. Locke tvrdí, že svoboda ve společnosti je dána stálým pravidlem, které člověka neomezuje ve věcech, které jsou dány přirozeným zákonem.⁷⁰ Locke rozlišuje mezi svobodou přirozenou a svobodou ve společnosti, obě jsou postaveny na základě zákona přirozeného, jen s jiným kontextem. Svoboda přirozená záleží na jedinci, který podle přirozeného zákona jedná sám, avšak je riziko, že by podlehl vášním. Svoboda ve společnosti znamená, že vymáhání přirozeného zákona spadá do rukou státu, společnosti, čímž by se mělo předejít už výše psaným nedostatkům přirozeného stavu. Locke píše, že svoboda je s člověkem tak spjata, že ji nelze pozbýt, jedině tím, že si vezme život. Totiž tato svoboda je důležitá pro sebezáchovu. Avšak podle přirozeného zákona člověk nemá právo se zabít, ale může to udělat, rozhodne-li se jít proti pravidlu přírody. Tudíž z morálního hlediska člověk nemá moc nad svým životem. Z toho také plyne, že jelikož nad sebou nemá dotyčný absolutní moc, moc nad svým životem, tak ji taky nemůže nikomu předat. Z toho též vychází otázka, jak je možné právo zabít zločince. Zločinec svým činem omezí svobodu druhého, tím vyvolá válečný stav, tak propadá svým životem druhému. Člověk totiž brání jak sebe, tak i samotné lidství. Locke se vyjadřuje, že takoví lidé, tedy zločinci, nejsou pod pouty přirozeného zákona, to znamená, že se z něho vyřadili. Z morálního hlediska takový zločinec přestává být člověkem, jelikož jedná jako zvíře nebo jako nepřítel proti lidství. Locke píše, že propadne-li někdo někomu za ohavný čin, který zasluhuje smrt, tak ten, komu propadne, může odložit jeho popravu.⁷¹ Může ho uvést do stavu otroctví, avšak nesmí mu činit bezpráví. Kdyby otroctví převýšilo hodnotu života, může se vzepřít a vzít si život.⁷²

Locke píše, že stav válečný a otroctví končí, když se mezi pánem a otrokem vytvoří smlouva. Avšak tato smlouva může být platná jen do té míry, kdy člověk odevzdává, co

⁷⁰ Tamt., s. 42.

⁷¹ Tamt., s. 43.

⁷² Tamt., s. 43.

může a co má. Jak už bylo výše psáno, nemůže odevzdat moc nad svým životem, jelikož tu moc sám nemá.

2.5 Vlastnictví

Locke píše, že bůh dal svět lidem, stejně jako rozum. Celá příroda patří všem lidem společně. Rozum, jenž bůh lidem dal, slouží pro dobrý život, stejně tak příroda. Jak je to ale s vlastnictvím? Jak může někdo vlastnit něco pro sebe, když příroda je všem společná? Locke přichází s tím, že prvně každý vlastní sám sebe, tedy má „vlastnictví své vlastní osoby“.⁷³ A nikdo jiný nemůže vlastnit jinou osobu než tu svoji. Tím Locke přichází s vysvětlením, jak je možné něco vlastnit. Píše, že když někdo vydá kus sebe do něčeho, co dělá, tedy vynaloží práci, tím vyjme něco ze společného vlastnictví, tak tu věc vlastní. Nikdo na tu věc nemá kromě dotyčného právo. Locke dodává, že to takhle funguje pouze tam, kde je toho dost a stejně dobrého pro každého. Locke zmiňuje např. jablka a žaludy, ale může to být samozřejmě cokoli, co příroda skýtá. Kdy se tyto plody stanou vlastnictvím? Když je člověk sní? Nebo si je odnese domů? Locke odpovídá, že vlastnictví vzniká hned při prvním momentu, kdy se spojí práce s předmětem. To znamená, že ve chvíli, co se pro třeba jablko dotyčný ohne a vezme si ho, tak už je jeho. Dotyčný touto prací vložil do výtvaru přírody něco více než příroda sama. Svou prací, sebe.

Locke přichází s tím, že by někdo mohl namítat, že je potřeba souhlas všech lidí na zemi. Jinak na zmíněná jablka nebo žaludy nemá právo. K tomu se vyjadřuje, že to je absurdní a proti rozumu. „Byl-li by takový souhlas nutný, člověk by byl zemřel hladem přes hojnost, již mu bůh dal.“⁷⁴ To by nikdo nemohl nic vlastnit, nemohl by nic např. sníst, není možné žádat o souhlas každého člověka na zemi. Takto to platí ve stavu přirozeném, stejně tak to platí i ve společnosti, ve stavu společenském. Má to i svá omezení, každý si může přivlastnit jen takové množství, které jedinec dokáže využít ve svůj prospěch, tolik kolik je schopný spotřebovat, aniž by se to zkazilo nebo přišlo nazmar.⁷⁵ Vše navíc co člověk nepotřebuje a nespoteřebuje, tak patří ostatním. Nikdo by si správně neměl hromadit více než kolik potřebuje pro svůj prospěch. Locke přichází s hlavním předmětem vlastnictví, který se řeší, to jest půda. Totiž, kolik kdo zvládne obdělávat půdy a o kolik se zvládne postarat, tak je jeho, ne více. A nikdo na tu půdu, kromě

⁷³ Tamt., s. 45.

⁷⁴ Tamt., s. 45.

⁷⁵ Tamt., s. 47.

něj, nemá právo. A jelikož je na zemi půdy dost, tak si nikdo nezabírá půdu na úkor druhých. Takže, když si člověk prací přivlastní půdu tak velkou, kterou sám zvládne obdělávat, tak druhým chybět nebude a zbude pro ně dost a stejně dobrého.

Locke píše, že bůh dal zemi lidem společně, ale ne tak, aby zůstala vždy společná a neobdělaná, nezměněná. Bůh zemi dal pro pilného a rozumného, kdy práce mu dává právo vlastnit. Naopak lidi, kteří chtějí nad rámec toho, co zvládnou, jsou chamtiví a hašteřiví, snaží se přivlastnit půdu druhého, ti jednají proti přirozenému zákonu.⁷⁶ Locke píše, že i kdyby se počet lidí z zdvojnásobil v jeho době, tak je stále dost místa zabírat si půdu tak velkou, jakou kdo zvládne obdělávat. Tudíž, že by toto právo vlastnictví stále platilo i v Lockově době, i když toto právo, tento systém, spíše patří do doby, kdy lidé byli v přirozeném stavu a bylo jich málo, kdy ještě nebyli společností. Ve společnosti, kdy už existuje stát, tak tam už platí zákon země, který je daný společenskou smlouvou.⁷⁷ V dané zemi již je zapotřebí souhlas občanů, tudíž státu, záleží, jak vypadá daná společenská smlouva. Společenskou smlouvou vzniká společné území, které stát zastupuje, dále platí, že každý pozemek má svého vlastníka. Tyto pozemky se sečtou na společné území, které stát chrání. Tomuto součtu se rovná to, že si stát, skrze lidi může přivlastnit stejně tak velké území například ve skoro neobydlené Americe, tolik kolik zvládne obdělávat. Jelikož stát jako takový je v přirozeném stavu vůči jiným státům, stejně jako jedinec v přirozeném stavu. Momentem, kdy se začne hromadit půda, vlastně jakékoliv vlastnictví nad možností jedince, je vznik peněz, které člověk může hromadit, jelikož peníze nemají žádnou míru, kdy by se dalo říct, že jich má člověk tolik, kolik potřebuje a kolik spotřebuje. Totiž peníze nestárnou a nepřichází nazmar, tudíž je člověk může hromadit. Díky tomu si může i zvětšovat pozemek, díky penězům si najme pracovní sílu, tím už neplatí, že má tolik, kolik sám zvládne. To pak lidem umožňuje legálně hromadit větší a větší pozemky. Stejně tak stát může zvětšovat společné území v Americe, skrze jednotlivce.

Locke argumentuje následovně, jedinec má v přirozeném stavu právo na tolik, kolik spotřebuje, což mu vydá malý kus půdy, což nedělá na úkor někoho druhého. Dále vytvoří rodinu, která zvládne větší část pozemku. Rodiny mezi sebou mohou obchodovat, buď směnným obchodem anebo pokud daly souhlas o používání peněz, tak penězi. Penězi si mohli zvětšovat peněžní kapitál, který jim dává možnost vlastnit více půdy. Koncepce

⁷⁶ Tamt., s. 48.

⁷⁷ Tamt., s. 48.

peněz vzniká souhlasem nebo přirozenou smlouvou v přirozeném stavu, není to dáno až ve společenské smlouvě. Locke se zmiňuje spíše o tichém souhlasu, kdy lidé potřebují nějaký univerzální prostředek směny, který se nekazí.⁷⁸ Lidé tímto souhlasí s nerovností v majetku, jelikož s tím souhlasili, tak to není proti přirozenému zákonu. A není to proti přirozenému zákonu také z toho důvodu, že peníze se nekazí a nepřichází vniveč. Stát používání peněz chrání zákonem na základě toho, že se používání peněz nepřičí přirozenému zákonu.

⁷⁸ Tamt., s. 58.

3 Srovnání teorií obou autorů

3.1 Přirozený stav

John Locke a Thomas Hobbes vnímají přirozený stav velice rozdílně. U Locka je tento stav uspořádaný a spíše mírový. Lidé jsou poddáni přirozenému zákon, který nahlíží rozumem. Lidé jsou stvořeni bohem, stejně tak i přirozený zákon, proto ho jsou schopni nahlížet. Z přirozeného zákona vycházejí přirozená práva, totiž přirozené právo na svobodu, život a majetek. A lidé ideálně přirozený zákon dodržují, respektují se navzájem v přirozených právech. Pro ochranu přirozeného zákona a lidství je každý svým soudcem a trestá ve jménu přirozeného zákona. Hobbes naopak přirozený stav vnímá jako stav chaotický, jehož synonymem je stav válečný. A jediné právo, které lidé v přirozeném stavu mají, je právo na sebezáchovu. Totiž lidé mají právo jednat tak, jak uznají za vhodné pro své přežití. Pro Locka jsou lidé od přirozenosti morální. Uznává, že existují lidé, kteří nejednají podle přirozeného práva, ty však nenazývá lidmi a taky tak s nimi zachází, jako se zvířaty. Pro Hobbese jsou lidé od přirozenosti morálně zkažení, jsou řízení sebezáchovou (strachem ze smrti), soupeřením a touhou po slávě. Lidé jsou si navzájem nebezpečím, kde jediným východiskem pro člověka je ovládnout nejlépe všechny lidi, aby dosáhl bezpečí. Každý musí jednat takovým způsobem, aby všechny ovládl, z čehož plyne nedůvěra mezi lidmi, a to tvoří nekonečnou destruktivní smyčku.

U obou autorů jsou si lidé rovni. U Locka se rovnost zakládá na tom, že všichni jsou vybaveni rozumem, který jim umožňuje nahlížet přirozený zákon. Dále nikdo není žádnému druhému člověku podřízený, všichni si jsou rovni. Všichni lidé jsou si od přírody rovni, jelikož každý je nadaný rozumem, kterým dokážou nahlížet přirozený zákon. Je to tedy morální a právní rovnost. U Hobbese jsou si rovni tak, že postaví-li se proti sobě dva rozdílní lidé, tak v poměru všech vlastností a možností každého z nich jsou si rovni. Totiž jeden je větší, silnější a druhý zase menší, hbitější, chytřejší nebo je ve spojení s dalšími lidmi. Proto jsou si všichni stejným nebezpečím. Podle Hobbese rovnost nepochází z morálních kvalit, jako u Locka, ale každý je každému konkurence schopný, tím je každý každému nebezpečným.

3.2 Přirozený zákon vs Zákon přírody

Lockův přirozený zákon je jeden, univerzální zákon, který je stvořený bohem, stejně jako lidi. Lidé mají rozum, kterým ho mohou nahlížet. Locke věří, že všichni lidé dokážou tento zákon nahlížet, záleží pak, jestli se mu poddají. Když se mu nepoddají, tak to

znamená, že se vyňali z tohoto zákona a to znamená, že se staví do pozice nepřítele pro lidstvo nebo zvířete. To se stane v tu chvíli, kdy dojde k porušení některých přirozených práv neboli práv na život, svobodu nebo majetek.

Hobbes má naopak více zákonů přírody, je jich celkem 19. Jsou to spíše pravidla, která má člověk dodržovat, aby vyšel z přirozeného stavu. Pro přesnější pohled, v přirozeném stavu jsou to jen teoremy, ve stavu politickém jsou to již zavedené zákony, které zajišťují a udržují mír. Tato pravidla jsou též východiskem rozumu jako u Locka, avšak u obou autorů je rozum s jinou funkcí. U Hobbese je rozum jako nástroj přežití, sebezáchovy, tudíž rozum člověka přivede k tomu dodržovat zákony přírody, aby se zachoval. Naopak u Locka je rozum jakýsi morální kompas, který odhaluje přirozený řád, podle kterého se mají řídit.

3.3 Přirozená práva

Ohledně přirozených práv má každý z autorů jiný pohled. Locke má tři přirozená práva, který vycházejí z přirozeného zákona. Hobbes má jen jedno přirozené právo, které je samo o sobě v přirozeném stavu a nevychází z žádného zákona. Je to právo na sebezáchovu. Jak u Locka, tak u Hobbese jsou lidé v přirozeném stavu svobodni, ale jinak. U Locka jsou svobodni, ale pouze natolik, kolik jim přirozený zákon umožní. Vypadá to, že si Locke odporuje, ale ve výsledku ne, protože přirozený zákon jen udává řád, který chrání tuto svobodu před lidmi, kteří se neřídí podle přirozeného zákona. Můžeme si všimnout, že Locke svobodu řadí mezi přirozená práva. Dalo by se říct, že díky přirozenému zákonu jsou lidé svobodni. Hobbes tuto svobodu vidí tak, že lidé si mohou dělat co chtějí v rámci toho, co jejich úsudkem určí jako nejlepší pro jejich přežití.

3.4 Válečný stav

Locke nemá válečný stav pevně spjatý s přirozeným stavem, jako je tomu u Hobbese. Válečný stav u Locka vzniká jako samostatný stav. Tento stav vzniká, když někdo někomu ohrozí nebo ho omezí v přirozených právech. Platí to jak ve společnosti, tak v přirozeném stavu. U Locka je stát vytvořený na základě přirozeného zákona. Jak už bylo psáno výše, Hobbes stavem válečným nazývá stav přirozený, je to jedno a totéž. Pro Hobbese je stav přirozený chaotický, nebezpečný, je to válečné pole a lidé jenom trpí.

3.5 Vznik státu a společenská smlouva

Jak u Locka, tak u Hobbesa stát vzniká společenskou smlouvou, ale liší se důvod a účel státu. Na začátku je důležité uvést, že Locke volí vládu většiny, což je základ demokracie. Naopak Hobbes volí vládu jednoho, který má absolutní moc, tudíž volí monarchii jako ideální formu vlády. Otázkou je proč každý volí jiný typ vlády. To přehledně vyplývá z jejich přirozeného stavu a přirozenosti člověka. Ve zbytku teorie to autoři celkem obstojně upevňují. Locke vnímá lidi z přirozenosti jako morální a společenské, přirozený stav je víceméně mírumilovný. U Hobbesa jsou lidé od přirozenosti morálně zkažení. Podle něho chybí autorita, která by je usměrňovala a zabraňovala konfliktům. Přirozený stav u Locka má také své nevýhody, i když by se někomu mohlo zdát, že ne. Totiž lidé jsou podle přirozeného zákona svými vlastními soudci. Podle přirozeného zákona a pro ochranu tohoto zákona a lidství, mají trestat zločince, kteří jednají proti přirozenému zákonu. Trest by měl být úměrný tomu, aby potrestal a tím poučil zločince ve správné míře, dále i to, aby trest byl dostatečně odstrašující pro ostatní lidi, aby neporušovali přirozený zákon. Problém vlastního soudnictví vzniká v tom, že člověk nemusí odhadnout správnou míru trestu a může ho pohltit vášně. Příliš přísným trestem se člověk může také provinit proti přirozenému zákonu. Přirozený stav u Locka postrádá nestranného soudce. Je tedy nutné, aby vznikl stát, který chrání přirozená práva. U Hobbesa je však problém lidská přirozenost, od které se i odvozuje přirozený stav. U Hobbesa jsou lidé vázáni pudem sebezáchovy (strachem), soupeřením a touhou po slávě. Tudíž potřebují autoritu, která není vázána lidem, ale mocí. Bez této autority neexistuje žádná spolupráce.

3.6 Společenská smlouva

Jak je to tedy se společenskou smlouvou? Společenská smlouva u obou autorů ustavuje stát a vládu. U Locka je potřebný svobodný souhlas každého člověka, který se chce vymanit z přirozeného stavu. Kdo nechce, tak v přirozeném stavu zůstává. U Hobbesa je souhlas se společenskou smlouvou také celkem svobodný. Z Hobbesova pohledu by si lidé protiřekli, kdyby nechtěli souhlasit, jelikož vstup do společnosti je nutný pro sebezáchovu. První zákon přírody přikazuje, aby lidé vyhledávali mír, pokud je to možné, druhý zákon přírody přikazuje, že lidé musí být ochotni vzájemně odevzdat svá práva do takové míry, která je nutná objektivně pro zachování míru a sebezáchovy. A díky rozumu si lidé podle Hobbesa uvědomují, že je nutné, aby dodržovaly tyto příkazy a všechny

ostatní příkazy, pro svoji sebezáchovu a bezpečný život. První dva příkazy jsou však stavebními kameny a bez těch by stát nemohl vzniknout.

Co se týče samotné společenské smlouvy, tak u Locka se podřizuje menšina většině. U Hobbesa se každý zavazuje zvláště k suverénovi, kdo se nebude chtít zavázat, tak se vystavuje jako hrozba proti míru a může být potlačen. U Locka každý, kdo vstupuje do společnosti, tak souhlasí s většinovou vládou, takže jsou podřízeni většině. S tím však každý musí počítat, jestli chce vstoupit do společnosti, je to svobodné rozhodnutí. U Hobbesa je to tak, že se všichni navzájem zavazují k odevzdání přirozeného práva, tudíž odevzdávají svoji svobodu a právo na vše jednomu panovníkovi neboli suverénovi. Důležitým bodem je to, že u Hobbesa budoucí suverén ve smlouvě nefiguruje, svoji neomezenou moc mu svěří všichni figurující ve společenské smlouvě a suverén se stává právoplatným zástupcem všech lidí. Což je podstatným rozdílem mezi Hobbesem a Lockem, jelikož u Locka se ustavuje vláda většiny a tato většina následně zřídí samotnou vládu, z čehož vyplývá, že všichni i zvolená vláda figuruje ve společenské smlouvě.

Díky tomu, že u Hobbesa suverén nefiguruje ve společenské smlouvě, tak nikdy společenskou smlouvu porušit nemůže. Společenskou smlouvou lidé suverénovi dávají neomezenou moc a kdyby si někdo stěžoval na jeho jednání, tak si v podstatě stěžuje na své jednání. Ale teď ten nejdůležitější rozdíl, a to je to, že u Locka vzniká stát za účelem ochrany přirozených práv. Ale pokud by ten stát nedodržel smlouvu, tak samozřejmě většina, ale stejnou vahou i menšina mají právo protestovat a vládu svrhnou, následně zvolit novou vládu. U Hobbesa není vůbec možná vzpoura, za prvé suverén nefiguruje ve společenské smlouvě, takže nemůže nic porušit a jelikož jedná za každého, tak každý se zavázal k tomu, že jednání suveréna je jednání všech poddaných. Totiž vzporou by lidé šli proti sobě. Vzporou by si lidé jen uškodili, jelikož by přivodili chaos a válečný stav neboli přirozený stav. Hobbes si uvědomuje, že suverén se může chovat špatně, avšak pořád je lepší být pod takovou vládou než se vracet do stavu přirozeného.

Pro Locka je většinová vláda jedinou přijatelnou formou občanské společnosti. Protože většina tvoří jedno politické těleso, které se může pohybovat jenom vůlí většiny. Bez toho by nebylo možné udržet jednotu společnosti, bez toho by nebylo možné stanovit vládu ani zákony. Pro Hobbesa je naopak monarchie jako jediná správná forma vlády. Je přesvědčený, že jediná monarchie dokáže udržet jednotu, stabilitu a bezpečnost. Je

přesvědčený, že kolektivní formy vlády, jako je demokracie nebo aristokracie, mají riziko rozporů. Jeden panovník sám se sebou rozpory nemá, tudíž jedná okamžitě.

Zásadním shrnutím a uzavřením obou autorů je to, co stát lidem přináší za výhody s ohledem na jejich přirozenost, která se u obou autorů liší. U Locka lidé společenskou smlouvou získají ochranu svých přirozených práv. Jelikož lidé rozumem nahlíží přirozený zákon, tak si lidé z rozumu volí takový stát, který je toho schopný. Jediný takový stát je postavený na většinové vládě. Stát je ve své moci omezený a podřízený vůli občanů. Kdyby stát neplnil vůli občanů a jednal by proti společenské smlouvě, tak ji občané mohou svrhnout. U Hobbese lidé společenskou smlouvou získají bezpečí a pořádek. Každý se vzdává společenskou smlouvou svých práv ve prospěch suveréna. Lidé se tímto vyhnou neustálému nebezpečí a chaosu, které plynou z přirozeného stavu. Lidé rozumem nahlíží, co je pro ně nejlepší, tudíž jediným východiskem ze stavu přirozeného je společenská smlouva. Jediná monarchie garantuje mír. Podle Hobbese je potřeba, aby lidé nebyly svobodní, jelikož to je jejich kámen úrazu. Narozdíl od Locka u Hobbese svoboda znamená chaos. U Hobbese ze společenské smlouvy plynou ještě dvě důležité výhody, tj. lidé za omezení své svobody získají právo na majetek a spravedlnost. U Locka jsou tato práva již v přirozeném stavu, tato práva stát chrání.

Použitá literatura

Primární literatura:

HOBBS, Thomas, CHOTAŠ, Jiří; MASOPUST, Zdeněk a BARABAS, Marina (ed.). *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Knihovna novověké tradice a současnosti. Praha: OIKOYMENH, 2009.

LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. 2. vyd. Přeložil Josef KRÁL. Filozofické dědictví. Praha: Svoboda, 1992.

Sekundární literatura:

BAGBY, Laurie M. *Hobbes's Leviathan: reader's guide*. Continuum reader's guides. London: Continuum, 2007.

KELLY, P. J. *Locke's Second Treatise of Government: a reader's guide*. Continuum reader's guides. London: Continuum, 2007.

SPRINGBORG, Patricia (ed.). *The Cambridge companion to Hobbes's Leviathan*. Cambridge companions to philosophy. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Ostatní zdroje:

OPENAI. ChatGPT [online]. San Francisco: OpenAI, 2025 [cit. 2025-05-22; 2025-03-31]. Dostupné z: <https://chat.openai.com/>